

แผนแม่บทชุมชน
กับ
กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะ
แบบมีส่วนร่วม

แผนแม่บทชุมชน กับกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะ แบบมีส่วนร่วม

หมายเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ
974-94911-6-5

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย
มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)
สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
ภายใต้แผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

พิมพ์ครั้งที่ 1 ธันวาคม 2549
ราคา 90 บาท

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

1168 ซอยพหลโยธิน 22 ถนนพหลโยธิน
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2511-5855 โทรสาร 0-2936-2122
e-mail : thainhf@thainhf.org
www.thainhf.org

จัดจำหน่ายโดย
สายส่งคึกซ์ิต เคล็ดไทย โทรศัพท์ 0-2225-9536-40

ผลิตโดย
บริษัท เปนไท พับลลชชง จักัด
99/348 หมู่ 6 ถนนคุ่มเกล้า
แขวงลำปลาทิว เขตลาดกระบ้ง กรุงเทพมหานคร 10520
โทรศัพท์ 086-880-1834 โทรสาร 0-2736-8891
e-mail : penthai_pub@yahoo.com

แผนแม่บทชุมชน กับ กระบวนการพัฒ

นานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม

สารบัญ

เกริ่นนำ

โดย กำนันสมคิด สิริวัฒนากุล

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

เกริ่นนำ

ดวงพร เสงบุญพันธ์

ผู้ช่วยผู้อำนวยการแผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะ

เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

แผนที่เชิงพื้นที่และเชิงประเด็น:

ผลผลิตจากกระบวนการแผนแม่บทชุมชน

กรณีศึกษาระดับจังหวัด

ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสังเคราะห์ข้อมูลของจังหวัด

ที่ทำบูรณาการ 4 จังหวัด

กระบวนการแผนแม่บทชุมชน:

ประเด็นพื้นที่สู่ประเด็น

ระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ

กรณีตัวอย่าง

เชิงประเด็นและร่วมสังเคราะห์

กรณีตัวอย่าง

ระดับตำบลและร่วมสังเคราะห์

08

14

18

26

46

60

78

การประชุมเชิงปฏิบัติการ
'แผนแม่บทชุมชนกับกระบวนการ
พัฒนานโยบายสาธารณะ
แบบมีส่วนร่วม:
เชิงพื้นที่และเชิงประเด็น'

เกริ่นนำโดย

ก้านันสมคิด สิริวัฒนากุล

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค กับมูลนิธิ
สาธารณสุขแห่งชาติ ได้รวมตัวชาวบ้านทำงานพัฒนามาตั้งแต่ช่วง
ปลายปี 2546 โดยที่สมาชิกเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฯ ตระหนัก
ถึงปัญหาวิกฤตของบ้านเมือง ซึ่งภาคประชาชนต้องเข้ามามีบทบาท
สำคัญในการขับเคลื่อน

วิกฤตที่เกิดขึ้นหลัก ๆ มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ

1. เรื่องของกระแสบริโภคนิยมที่โหมกระหน่ำเข้ามาทั้งหมด
จากภายนอก ทำให้ชาวบ้านมีการบริโภคและใช้จ่ายจนเป็นหนี้สิน
แล้วเกิดการทำลายทรัพยากร ทำให้เกิดวิกฤตในระดับการปฏิบัติ
ของชาวบ้าน

2. การพัฒนาซึ่งรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ระบบราชการ หรือ
อยู่ที่ส่วนกลาง และเกินกำลังในการเข้าไปจัดการให้ชาวบ้านทั้งหมด
โดยที่เงื่อนไขภายนอกของระบบราชการหรือกฎหมายต่างๆ ที่กำหนด
ขึ้นมาทำให้ชุมชนอ่อนแอ

เพราะฉะนั้นการรวมตัวกัน หมายความว่า ชาวบ้านทั้ง 4
ภาคต้องขับเคลื่อนการพัฒนาโดยตัวชาวบ้านเอง โดยประสานงาน
กับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) หน่วยงานภาครัฐ และ
อีกหลาย ๆ หน่วยงาน

ในวันนี้ก็มีการประสานงานกับมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
(มสช.) และในปีนี้เป็นปีที่ 2 โดยเริ่มมาตั้งแต่ไปเรียนปริกษา
นพ.ประเวศ วะสี เกี่ยวกับการทำงานของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่
ก็เกิดความเข้าใจในเรื่องการทำงานระหว่างเครือข่ายแผนแม่บท

ชุมชนฯ ที่ทำงานร่วมกับ มสช.

ก่อนอื่นอยากจะนำเสนอว่า เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฯ นั้น มีหลักคิดสำคัญว่า การพัฒนาต้องยึดชุมชนเป็นหลัก และให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนา โดยมียุทธศาสตร์ในการทำงานคือสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพราะตราบไคที่ชุมชนยังบริโภคและยังถูกรักษาโดยคนอื่นนั้น ชุมชนไม่มีโอกาสที่จะจัดการตัวเองและจะอ่อนแอไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้นกระบวนการแผนชีวิตชุมชนจึงมีเป้าหมายดังนี้

1. ทำอย่างไรจึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ทั้งวิถีคิดและพฤติกรรม ซึ่งต้องมีการปรับตัวเองมาร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดอนาคตของชุมชนท้องถิ่นที่มีทิศทางที่ชัดเจนนำไปสู่ความสำเร็จยิ่งขึ้น

2. เมื่อชุมชนชาวบ้านสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมแล้วเคลื่อนงานที่เข้มแข็ง และมีกระบวนการทำงานที่ชัดเจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว ทำอย่างไรที่จะไปเชื่อมภาคส่วนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานเอกชนอื่นๆ ที่มีแนวคิดและพื้นที่ในการทำงานที่เป็นชุมชนท้องถิ่นอยู่แล้ว โดยนำไปเชื่อมกับหน่วยงานราชการระดับท้องถิ่น เพื่อไปเชื่อมกับนโยบายรัฐในการกำหนดนโยบายแผนชุมชน

ถ้าทำความเข้าใจเป้าหมายข้อที่ 2 นี้ได้ จะทำให้ภาคประชาชนมีทิศทางเข้ามาจัดการตัวเองได้มากขึ้น และก็เห็นว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นขณะนี้แผนชุมชนฯ ได้รับเข้าไปในส่วนของนโยบายหลายส่วน โดยเฉพาะล่าสุดทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) นำไปบรรจุไว้ในแผนฯ ฉบับที่ 10 ซึ่งทำให้เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฯ มีความภูมิใจ แต่ก็ตระหนักดีว่าสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่เฉพาะเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฯ เพียงฝ่ายเดียว แต่ได้เห็นบทบาทความสำคัญตั้งแต่ คุณประยงค์ รณรงค์ แห่งมูลนิธิหมู่บ้าน, ภาคเอ็นจีโอ และภาคประชาชนอื่นๆ ซึ่งเห็น

ความสำคัญร่วมกันด้วย

เพราะฉะนั้นการที่แผนชุมชนได้รับการยอมรับ เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาคเป็นแค่ส่วนหนึ่งที่เป็นพลังร่วมแต่ไม่ใช่พลังที่เป็นหนึ่งเดียวซึ่งสามารถนำแผนชุมชนไปบรรจุเป็นนโยบายหรือแผนฯ ฉบับที่ 10 ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

กลยุทธ์สู่ความสำเร็จที่เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฯ กำหนดไว้มี 5 กลยุทธ์

1. เรื่องของพื้นที่ มีการกำหนดพื้นที่ตำบลและภูมินิเวศในระดับตำบลเชื่อมโยงไปสู่ระดับอำเภอด้วยพื้นที่อำเภอบูรณาการคือหลาย ๆ ตำบลได้ทำกระบวนการแผนชุมชนแล้วเกิดเป็นอำเภอบูรณาการ โดยนำแผนแต่ละตำบลมาเชื่อมเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอโดยภาคประชาชน แล้วมาเชื่อมต่อแผนพัฒนาอำเภอแล้วมาสู่จังหวัดแล้วเป็นจังหวัดบูรณาการ

ส่วนด้านภูมินิเวศ ได้ยึดพื้นที่ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในเรื่องของน้ำและป่า รวมถึงที่อยู่อาศัยต่าง ๆ ที่เป็นความสอดคล้องซึ่งกันและกัน

2. การเชื่อมโยงกันของการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นบทหนึ่งที่บ้านมีแนวคิดที่สร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิ อบต. อบจ. และเทศบาลนั้นเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย ทำอย่างไรจะสามารถสร้างความสัมพันธ์และนำเอาประโยชน์ที่ทางท้องถิ่นมีอยู่มาใช้ให้เกิดกับประชาชน

3. พื้นที่ของความรู้ที่ได้รับแนวคิดจาก นพ.ประเวศ วะสี ก็คือ การสร้างพื้นที่ของความรู้ และการนำความรู้ออกมาจัดการเพื่อนำมาขยายผล โดยสร้างศูนย์เรียนรู้และจัดการความรู้โดยประสานกับวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) ให้มาเป็นผู้ช่วยสอนให้กับตำบลต่าง ๆ ในการที่จะถอดชุดองค์ความรู้และเป็นที่จัดการความรู้

4. การสร้างคนและสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับแกนนำ

เพื่อให้แก่นนำไปปฏิบัติการในพื้นที่ของตัวเองให้เกิดกระบวนการนำไปสู่เป้าหมายให้ได้ เพราะเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ถ้าหากการปฏิบัติการของชาวบ้านในพื้นที่ไม่มีแก่นนำที่มีคุณภาพก็จะเป็นปัญหาในการปฏิบัติงาน และไม่สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จจริง ๆ

5.การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทางด้านสื่อ โดยมีการจัดทำสื่อเป็นหนังสือ หรือเป็นวีซีดี เพื่อนำไปเผยแพร่และให้ชุมชนได้เรียนรู้

ทั้งหมดเป็นกลยุทธ์สู่ความสำเร็จที่เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฯ ดำเนินการมา โดยนำไปใช้ในการปฏิบัติการเริ่มต้นในพื้นที่จำนวน 2,000 ตำบล ซึ่งพื้นที่เดิมมีอยู่เพียง 222 ตำบล เรียกว่าตำบลต้นแบบ 50 ตำบล และตำบลนำร่องอีกส่วนหนึ่งรวมแล้วเป็น 222 ตำบล ในพื้นที่เหล่านั้นมีการทำพื้นที่อำเภอบูรณาการ 20 อำเภอ และระดับจังหวัดบูรณาการ 7 จังหวัด ภูมิภาค 13 ภูมิภาค และได้สร้างชุดองค์ความรู้โดยมีศูนย์การเรียนรู้ 50 ศูนย์

สำหรับการพัฒนาผู้นำแก่นนำแผนชุมชน ตอนนี้งานจากการประเมินที่ได้จากคณะทำงานภาควิชาการแผนชุมชนมีจำนวน 1,100 คน ที่เป็นวิทยากรได้ และสามารถที่จะดำเนินการจัดทำแผนชุมชนได้ 1,100 คน แต่ในระดับรองซึ่งเป็นแก่นนำแผนชุมชนที่พอเข้าใจและมีใจที่จะร่วมงานในการขับเคลื่อนแผนชุมชนมีประมาณ 10,000 คน

ส่วนวิธีการสุดท้ายที่ต้องทำคือ การร่วมมือกับภาคีบูรณาการทำงานกับภาครัฐในระดับพื้นที่และส่วนกลาง ได้มีการทำสัญญาข้อตกลงร่วมแบบคนมีใจกับ 8 ภาคความร่วมมือ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช., กระทรวงสาธารณสุข, กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงสาธารณสุข, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.), ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ซึ่งได้ตกลงความร่วมมือในการที่จะประสานความเข้าใจในระดับนโยบายซึ่งกันและกัน

นี่คือวิธีการที่ทางเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฯ ได้ดำเนินการ ดังนั้น การเกริ่นนำความเป็นมา หลักคิตติศทางเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์สู่ความสำเร็จ และวิธีการสำคัญ มีเพียงแค่นี้

เกริ่นนำ

ดวงพร เสงบุญพันธ์

ผู้ช่วยผู้อำนวยการแผนงานพัฒนา

นโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

วัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ ‘แผนแม่บทชุมชน
กับกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม : เชิง
พื้นที่และเชิงประเด็น’ ครั้งนี้ มีอยู่ 3 ประเด็น

1. มาให้ข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมถึงการร่วมกันประเมินผล
เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในที่ประชุมส่วนใหญ่เป็นผู้ทำงานโดยตรง
มีปฏิบัติการของตนเอง และทำงานกับเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน
มาเอง คนส่วนน้อยที่นั่งอยู่ อย่างดิฉันมาเป็นผู้ประสาน ในฐานะ
ที่ทุกคนที่มาในที่นี้มีประสบการณ์ทำงานกับชุมชนที่หลากหลาย
รูปแบบ เพราะตอนนี้สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพก็ทำเรื่องการ
พัฒนานโยบายสาธารณะเหมือนกัน แต่ขณะนี้พยายามทำพื้นที่
เป็นตัวตั้ง สร้างสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ที่ นพ.ประเวศเคยเสนอ
ไว้ให้เป็นจริงและทดลองรูปแบบ

2. มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติมีแผนงานนโยบายพัฒนา
สาธารณสุข จึงอยากเห็นว่ามีส่วนอย่างไรนโยบายสาธารณะเชิงประเด็น
อะไรบ้างที่ใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนและทำงานร่วมกัน
โดยมีการตั้งเป้าตั้งแต่ปีแรกๆ ว่าอยากสนับสนุนให้ได้สัก 5 จังหวัด
เมื่อทำมาเรื่อยๆ 5 จังหวัดก็ยากเกินไป ตอนหลังลดเหลือ 3
จังหวัด โดยงานที่ประสบความสำเร็จคือ งานของจังหวัดสงขลา
ซึ่งเป็นศักยภาพของพื้นที่ โดยทำเรื่องกระบวนการพัฒนานโยบาย
สาธารณะระดับจังหวัด ค่อนข้างที่จะเป็นรูปธรรม

ทั้งหมดนี้ไม่อยากจะฝันมากเกินไป อยากให้อยู่บนโลก
ของความเป็นจริง ก็เลยเขียนในวัตถุประสงค์ให้ช่วยกันกำหนด

นโยบายสาธารณะเชิงประเด็นในเชิงพื้นที่ ถ้ามีจังหวัดไหนคิดว่าพร้อมที่จะทำโดยทำให้แผนเป็นรูปธรรมในช่วง 6-7 เดือน คิดว่าเป็นเรื่องที่ดีและช่วยกันออกแบบให้ดีที่สุด

3. การช่วยเหลือเรื่องแผนงานสื่อสาธารณะให้กับเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นเหตุผลหลักในการลงพื้นที่ไปดูว่าจะขยับเรื่องนี้อย่างไร และทำอย่างไรให้ภาคประชาชนสามารถเข้าไปเป็นเจ้าของประเทศได้บ้าง

แผนที่เชิงพื้นที่และเชิงประเด็น: ผลผลิตจากระบวนการ แผนแม่บทชุมชน

โดย

ผู้แทนเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน

ฝั่งตนเอง 4 ภาค และ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ดร.ปรีชา อุยตระกูล

รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ประเด็นที่ผมมองแผนแม่บทชุมชนและกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน คิดว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญ จะทำอย่างไรที่จะขยายความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ ความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการทำแผนของเกจิอาจารย์เหล่านี้ไปสู่พื้นที่อื่นๆ ด้วย ถ้าทำได้ผมคิดว่าเป็นการยกระดับคุณภาพของคนในสังคมไทยขึ้นมา

กระบวนการทำแผนเป็นการฟื้นฟูพลังพื้นฐานหลายท่านพูดถึงข้อมูลที่เป็นไปไกลจากข้อมูลของครัวเรือน ซึ่งตรงนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก ข้อมูลที่จะเข้าใจตัวเองมีความสำคัญในแง่ของปัจเจกและในแง่ของภาพรวมของแต่ละครัวเรือน

แต่ลำพังข้อมูลครัวเรือนอย่างเดียวไม่เพียงพอ หลายท่านพูดถึงข้อมูลเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ทรัพยากร บริบทอื่นๆ ผมคิดว่าตัวนี้จะเป็นตัวหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าข้อมูลครัวเรือนที่เป็นรายรับรายจ่ายมีที่มาที่ไปมีความสัมพันธ์กับเรื่องอื่นๆ เพราะฉะนั้นในเรื่องของการจัดการชุมชนไม่ใช่แค่จัดการเรื่องของรายได้ รายรับ หนี้สินต่างๆ แต่ต้องจัดการเรื่องทรัพยากร เรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งตัวนี้มาจากกระบวนการการเรียนรู้ ผมว่ามีคุณค่ามาก

คำถามคือจะถ่ายทอดออกไปอย่างไร เรื่องข้อมูลนอกเหนือจากข้อมูลภายในชุมชน นอกเหนือจากข้อมูลครัวเรือนแล้ว ยังมีข้อมูลอีกประเภทหนึ่งที่น่าจะคำนึงถึงคือ ข้อมูลจากภายนอก เพราะชุมชน ตำบล ไม่ได้อยู่เดี่ยวๆ แต่จะมีข้อมูลเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่มากกระทบชุมชน ซึ่งควรดูตรงนั้นด้วยแล้วนำมาเป็นข้อมูลหนึ่งในการทำแผน

ในแง่ของการพัฒนาในเชิงประเด็น ผมคิดว่าถ้าหากมีการทำกันเยอะๆ ในสังคมไทย เราอาจจะเห็นว่าประเด็นอะไรบ้างที่เป็นประเด็นเร่งด่วน ซึ่งดูจากความซ้ำ ผมคิดว่า มสช.น่าจะมีส่วนในเรื่องของการผลักดันตัวนี้ว่าจะมาหลอม วางแนวอย่างไร ทั้งในแง่ของกลุ่มพื้นที่ ในแง่ของประเด็น และพยายามขับเคลื่อนต่อ ตัวที่พูดกันอยู่คือตัวที่เป็นกระบวนการการจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ขยายได้เร็วขึ้น

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้

เดิมผมมองสุขภาพเฉพาะเรื่องของการเจ็บป่วยใช้ยา มองเป็นองค์รวมจากเรื่องที่ทำอยู่ในอดีตคือเรื่องของการใช้ยาที่ต้องเปลี่ยนไป นั่นคือการเปิดมิติของเรา ผมคิดว่าสิ่งที่คุยกันตั้งแต่ต้น ตั้งแต่เรื่องหลักการ ผมว่าพวกเราคงเข้าใจตรงนี้ดี เพียงแต่หลักการดีๆ ตรงนี้มันจะเพิ่มขยายเครือข่ายไปเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ขององค์กรอื่นได้อย่างไร

ในส่วนที่สอง ผมคิดว่าเรื่องแผนแม่บทชุมชนหรือแผนของชุมชนคือ เรื่องของกระบวนการนโยบายสาธารณะอยู่แล้ว ถ้าเราไปดูในเชิงวิชาการการบริหารจัดการ การที่จะนำไปสู่แผนต่างๆ มันก็ต้องมีนโยบาย การที่จะมีนโยบายได้ต้องเริ่มมาจากการวางจุดมุ่งหมายข้างหน้าว่าเราจะไปกันอย่างไร

ถ้าเราคิดว่าชุมชนของเรา พื้นที่ของเรา จังหวัดของเรา ประเทศของเรามีจุดมุ่งหมายแบบนี้ มันจะมีทิศทางที่ไปถึงจุดหมายนั้นได้อย่างไร ทิศทางเหล่านั้นเราเรียกเป็นนโยบาย ถ้าจะทำให้นโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมก็ต้องแปลงเป็นแผน

เพราะฉะนั้นสิ่งที่พวกเราทำ ผมคิดว่ามันเป็นกระบวนการนโยบายสาธารณะอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าอยู่ในช่วงเริ่มต้น ผมไม่ให้ความสำคัญในเรื่องความสมบูรณ์ของแผนแม่บทชุมชน แต่ใช้แผนเป็นเครื่องมือในการระดมทุกภาคส่วนมานั่งคุยกัน ช่วยกันกำหนดทิศทางของชุมชนว่าจะไปทิศทางไหน ไปกันอย่างไร เขียนแผนมาแล้วก็เอาเป็นตุ๊กตาตัวหนึ่ง แต่ท้ายที่สุดทำสักกระยะหนึ่งก็ต้องพัฒนาทำให้แผนแม่บทชุมชนเป็นแผนแม่บทจริงๆ มองดูแล้วมีองค์ประกอบของความ เป็นแผนจริงๆ

เคยไปที่จังหวัดน่าน ไปเห็นแผนแม่บทก็ทึ่ง ถ้าเราเห็นสิ่งดีๆ ไม่ต้องถึงกับพลิกแผ่นดินทำเรื่องนี้ทั้งหมด แต่ก็ต้องค่อยๆ

ทำไป เหมือนที่นายแพทย์ประจำเขตบอกใช้ทฤษฎีไอเอ็นเอ็น คือ เริ่มทำจากกลุ่มเล็ก ๆ สักกลุ่มหนึ่ง แล้วกลุ่มบุคคลขยายตัวขึ้นมา เป็นกลุ่มใหญ่ขึ้นมาหน่อยและขยายตัวเป็นเครือข่าย ถ้าทำอย่าง นั้นได้เข้าใจว่าสักพักหนึ่งถ้าเป็นพื้นที่ฐานของชุมชนแน่นอนหา ไม่ว่าใครจะมาเป็นผู้กำหนดนโยบายก็จะมาเปลี่ยนชุมชนไม่ได้

เพราะฉะนั้นในกระบวนการนโยบายสาธารณะภาคประชาชน ผมยกตัวอย่างเรื่องของกองทุนชุมชนของสงขลา เราคิดว่าสัจจะ ออมทรัพย์เราเข้มแข็งมาก ซึ่งพอชุมชนยึดพื้นที่ตรงนี้ได้ต่อให้ อบต.เปลี่ยนไป อบจ.เปลี่ยนไป หรือผู้ว่าฯ เปลี่ยนไป จะรื้อ นโยบายหรือไม่ได้หรอก เพราะว่ามันเป็นวิถีของชุมชน เป็นนโยบาย สาธารณะ ใครก็เปลี่ยนไม่ได้ รัฐบาลจะออกนโยบายอะไรต่าง ๆ ก็ต้องดูชุมชน ให้ชุมชนช่วยกำหนดนโยบายและทิศทาง

สิ่งหนึ่งที่ผมเข้าใจ เราคุยกันในภาพที่ตีเชิงบวก ภาพจริง ๆ จะเป็นอย่างไรไม่รู้ จริง ๆ แล้วแผนแม่บทชุมชนที่เราเคลื่อนต่อไป ไม่ได้ดังที่หวัง เกิดเพราะอะไร คิดว่ามีกระบวนการอะไรที่จะ แก้ไขตรงนั้น ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ก็มีแผนชุมชนแต่ยังไม่เคลื่อนไม่ ได้ เพราะภาครัฐเอาไปทำเอง เรื่องเหล่านี้ต้องปรับกระบวนการ นิดหน่อย ต้องใช้มิติทางวิชาการหรือทางยุทธศาสตร์เข้ามาช่วย ถ้าเราเคลื่อนกันแบบลูกทุ่ง ๆ เรียนรู้กันเองอาจจะขาดเครื่องมือไป ต้องเอามิติเชิงวิชาการและนักวิชาการเข้ามา เอามิติทางการจัดการ เข้ามา เรื่องของการวิเคราะห์วิจัยพวกเราทำอยู่ แต่ถูกเทคนิค หรือเปล่า สรุปแล้วได้อย่างนั้นจริง ๆ หรือเปล่า

ประเด็นของการพัฒนาเชิงกระบวนการเป็นเรื่องสำคัญ สิ่ง หนึ่งที่เรขาดในชุมชนอย่างมากคือ เรื่องของช่างเชื่อมที่จะเชื่อม ประสานระหว่างภาคีภาคประชาชนด้วยกันเอง เพราะฉะนั้นผม คิดว่าช่างเชื่อมมีส่วนสำคัญที่จะเชื่อมโยงกับกลุ่มต่างๆ ต้องมีกระบวน การที่ทำให้เกิดการเชื่อมอย่างบูรณาการ ขณะนี้เป็นช่วงการร่าง รัฐธรรมนูญ ถ้าเราสามารถผลักดันแผนแม่บทชุมชนหรือวิถีคิด หรือแนวคิดในการขับเคลื่อนภาคประชาชนไปฝังในรัฐธรรมนูญ

ผมว่าน่าทำ

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

สิ่งที่ มสช. และกระบวนการของเราจะนำไปสู่การพัฒนา นโยบายสาธารณะได้หรือไม่ จริง ๆ แล้วแผนแม่บทชุมชน ผมว่า ทุกภาคตระหนักในเรื่องนี้ คำว่าแผนชีวิตชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชน ต้องมีหัวใจหลักอยู่ 3 หัวใจ

หัวใจที่หนึ่ง ต้องเกิดจากจิตวิญญาณ ถ้าคนในชุมชนไม่ต้องการที่จะทำ อย่าหวังว่าจะสำเร็จ เมื่อมีจิตวิญญาณต้องมี รูปธรรมคือ สามารถจับต้องได้ แล้วสุดท้ายต้องมีชีวิต แผนนั้น ต้องถูกนำไปปฏิบัติ การนำไปปฏิบัติภายใต้แผนต้องมี 3 ระดับ คือ การพึ่งตนเอง การพึ่งพิงกัน พึ่งเครือข่าย แล้วเป้าหมายอีก เป้าหมายหนึ่งคือ พึ่งจากหน่วยงานหรือกลไกภาคอื่น ๆ ที่เข้าไป สนับสนุน

ถ้าหากกระบวนการก่อให้เกิดการขับเคลื่อนแผนชุมชน ใน พื้นที่นั้นสำคัญทุกกระบวนการ เริ่มแรกตั้งแต่กระบวนการค้นหา แกนนำและสร้างความเข้าใจให้แก่แกนนำ วันนี้เราทำแผนชุมชน ภายใต้ที่ขับเคลื่อนกันมา เอาบริบทพื้นที่เป็นตัวตั้ง ชีดวงด้วย กรมการปกครอง เลือในตำบลมี 5-6 เลือ ถ้าเราไม่เข้าใจคน กลุ่มนี้กระบวนการขับเคลื่อนจะยากมาก

1. คนที่เข้าไปทำเรื่องนี้คือกำนัน เพราะกำนันสามารถเรียก ประชุมได้

2. ท้องถิ่นเปรียบเสมือนแม่ที่มีงบประมาณ บุคลากร เครื่องมือ และตัวแทนองค์กรต่าง ๆ หลังจากนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุด ถ้าคน เหล่านี้เข้าใจ เขาก็จะสื่อสารกับแกนนำในชุมชน สิ่งสำคัญที่สุด ต้องสร้างคนทำกระบวนการให้เขาเรียกว่า ‘วิทยากรกระบวนการ’ ซึ่งต้องเป็นคนในชุมชน ก็จะนำมาในการจุดประกายความคิด

กระบวนการที่จะให้คนเก็บข้อมูลมันต้องมีจิตใจและความเอื้ออาทร
คุยกัน

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

ต้องทำความเข้าใจกันก่อน หลายองค์คิดว่าแผนชุมชน
เป็นมาท่าหรือแผนสำเร็จรูป แผนนั้นจะมีวิญญานหรือเปล่า ต้อง
ตอบโจทย์ คนที่ตอบคือชุมชน ถ้าหมู่บ้านตอบว่านี่แหละแผนชุมชน
หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 เท่ากับว่าเราทำแผนยุทธศาสตร์สำเร็จ ถ้าเรา
ตอบเองว่าสำเร็จ มันไม่ใช่

ที่นี้กระบวนการทำแผนชุมชน 10 ขั้นตอน มันมีนัยยะและ
สาระสำคัญทั้งหมด ตั้งแต่ออกมาเป็นองค์ความรู้ ยกตัวอย่างการ
สร้างแกนนำ เมื่อก่อนเราสร้างแกนนำ เราไปชี้เอา แต่กระบวนการ
การแผนชุมชนไม่ใช่ ใช้เวทีกระบวนการให้เลือกกันเอง เราทำ
เพราะเขาอยากจะทำ เราเป็นแค่สะพานเชื่อม ฝ่ายหนุนเสริม
ไม่ใช่เข้าไปทำ

ประการที่ 2 ทำไมต้องมีเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน อันนี้คือ
หัวใจ เราต้องการเชื่อมโยงให้เห็นคน 3 กลุ่มหลัก เพราะวันนี้
กลุ่มผู้สูงอายุเป็นภาระของสังคมในสายตาปัจจุบัน ซึ่งเราต้องยก
ศักดิ์ศรีขึ้นมาให้เขาเล่าความเป็นมา อาชีพ เพื่อสืบทอดต่อ ที่
ผ่านมาการศึกษาคุณคนของสังคม ส่วนหนึ่งที่สำคัญคือเรื่อง
แบบสอบถาม ที่ผ่านมาแบบสอบถามคนเก็บก็ไม่ว่าเรื่อง คนถูก
เก็บก็ถามว่าจะได้อะไร เลยต้องสร้างตุ๊กตาขึ้นมาตัวหนึ่ง ตุ๊กตา
ตัวนี้ได้ออกแบบมาจากชุมชนว่านำไปสู่อะไร การเก็บข้อมูลให้
ครบภายใน 1 เดือนมันยาก แบบสอบถามถ้าคนเก็บเข้าใจ คน
เก็บสามารถให้คำตอบคนถูกเก็บได้ การเก็บข้อมูลไม่ใช่เก็บทั้งวัน
ก่อนเก็บข้อมูลก็เชิญทุกครัวเรือนมาทำความเข้าใจ

ส่วนที่สองเมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ต้องทำให้คนในหมู่บ้าน

ออกมาดูข้อมูลตัวเองว่า วันนี้เขาอยู่อย่างไร ถึงจะแก้ปัญหาได้
พอเกิดการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ทุกคนต้องรู้เหตุรู้ผลแล้วหาทางออก
ร่วมกัน มั่นยกระดับออกมาเป็นประเด็นสาธารณะหรือไม่ ประเด็น
สาธารณะต้องเข้าใจลึกและกว้าง ทุกคนเห็นทุกข์เท่ากัน ประเด็น
ของคนในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของ

กรณีศึกษาระดับจังหวัด
ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ
สังเคราะห์ข้อมูลของจังหวัด
ที่ทำบูรณาการ 4 จังหวัด

กำนันเกษตร ยศบุญเรือง

ผู้ประสานงานแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค
ตัวแทนจาก จังหวัดน่าน

คำขวัญจังหวัดน่าน ‘แข่งเรือลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ กิจกรรม
วัดภูมินทร์ ดินแดนส้มสีทอง เรืองรองพระธาตุภูแห่’

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดบูรณาการ มี 14 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ
แบ่งออกเป็น 99 ตำบล 853 หมู่บ้าน มี 1 เทศบาล กับ 13
เทศบาลตำบล ได้ทำงานร่วมกันอยู่ตลอด มีจำนวน 69 ตำบล ที่
ทำแผนชุมชนอยู่ โดยมีต้นแบบ 2 ตำบล ตำบลนาร่อง 14 ตำบล
ตำบลขยายผล 44 ตำบล ตำบลเตรียมการ 9 ตำบล โดยทั้ง
จังหวัดมีการเชื่อมโยงกันอยู่ตลอด กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีการนั่งคุย
แลกเปลี่ยนในเวทีระดับจังหวัดหลายๆ ครั้ง

โครงสร้างของคณะกรรมการของจังหวัดน่าน มาจากทุก
อำเภอ แต่มีโครงสร้างตั้งแต่ระดับหมู่บ้านขึ้นมา คัดสรรกันขึ้นมาตาม
ลำดับ โดยเลือกขึ้นมาระดับตำบล 2 คน แล้วคัดในระดับอำเภอ
เหลือ 2 คน สู่ระดับจังหวัดไปตามลำดับ คณะกรรมการนี้เก่ง
คนละด้าน ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น, ทรัพยากร, การเรียนรู้กับ
ชุมชน, การจัดการชุมชน เป็นต้น มารวมอยู่ตรงนี้ทั้งหมด ถ้ามา
จังหวัดน่าน คณะกรรมการนี้ทุกคนจะพูดคุยถึงแผนชุมชนได้หมด

กลไกของการดำเนินงาน ประกอบด้วยทีมพี่เลี้ยง จะมีทีมละ 9 คน หมายถึงคณะทำงานแผนชุมชนระดับจังหวัดรวมทั้งหมด 29 ท่านนี้ จะมีตั้งแต่รองผู้ว่าฯ นำทีม แล้วตามด้วยนายอำเภอ, พัฒนาชุมชน, ธนาคาร, สหกรณ์, อบต., เทศบาล เป็นต้น

นโยบายแผนชุมชนของจังหวัดน่าน มี 7 ด้าน เศรษฐกิจ, พัฒนาสังคม, คุณภาพชีวิต, การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม, พัฒนาการท่องเที่ยว, การเมืองการปกครอง (โดยเฉพาะความมั่นคง เพราะว่าจังหวัดน่านอยู่ติดชายแดน) และการรักษาอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมมรดกโลก ซึ่งเป็นการจัดการศูนย์-ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ยุทธศาสตร์เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน พี่ตัวเองจังหวัดน่าน เริ่มด้วยการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เป็นเป้าหมายที่ต้องทำให้ได้ ขยายพื้นที่โดยการใช้อยุทธศาสตร์พัฒนา และจัดการองค์ความรู้ สืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา พัฒนาเชื่อมบทเรียนและเผยแพร่

โดยมีการเชื่อมโยงเครือข่ายประสานพันธมิตรเพื่อนำแผนสู่การปฏิบัติจริง จัดให้มีการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่น คล่องตัว ถูกต้องต่อกิจกรรมการดำเนินงาน เพราะว่าตรงนี้เป็นเวทีแรกที่จัดทำแผนชุมชนโดยบูรณาการ ผู้ว่าฯ มาเปิดให้ชาวบ้านร่วมกับส่วนราชการทั้งหมด รวมถึง ส.ส., ส.ว. และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปิดเวทีทำความเข้าใจกัน เวทีนี้เป็นเวทีใหญ่ระดับจังหวัด เอาบทเรียนของชาวบ้านที่ทำสำเร็จ อย่างเช่น บ้านมั่นคงชนบทที่แก้ไขปัญหาที่ดิน โหนดที่ดิน ทางชาวบ้านได้ไปนำเสนอ หรือเป็นการจัดที่ดินที่อยู่อาศัยของตำบลศรีสะเกษ เชื่อมโยงไป 17 จังหวัด มีภาคใต้ ภาคกลาง ภาคอื่นๆ ทั้งหมด ด้วยรูปแบบบูรณาการระดับจังหวัด

ถ้าทำเวทีใหญ่จะต้องเอาหัวหน้าส่วนระดับจังหวัด ระดับอำเภอไปเชื่อมโยงกัน แล้วให้เห็นว่าเป็น 'สัญญาประชาคม' ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ศูนย์เรียนรู้ระดับตำบล ซึ่งมีขึ้นมาแล้วหลายตำบลของ

น่าน ศูนย์ตรงนี้มีหมดเลยทุกประเด็น ทั้งข้อมูล, คน, งาน, พื้นที่ ยกให้เห็นภาพทั้งหมด ตั้งแต่กินอยู่, รักษาภูมิกฎ มีกติกาชุมชนชัดเจนมาก อย่างเช่น ตัดต้นไม้ปรับ 2,000 บาท ใครไปตัดไม่ได้ หากตัดต้องได้รับอนุญาต สิ่งแวดล้อม ขุนน้ำ-ขุนห้วย ใครไปแตะไม่ได้แม้แต่ชนิดเดียว ชาวบ้านจะจัดการเรื่องชุมชนกันเองและดำเนินการอย่างสมานฉันท์

การจัดการชุมชนในเรื่องการปกครอง ถ้าคนไหนจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำหนด ต้องทำเวทีก่อนการคัดเลือก 2-3 วัน ดูว่าลักษณะการเป็นอยู่อย่างไรบ้าง ต้องชี้ให้ชาวบ้านเห็น อย่างตำบลศรีสะเกษ ผู้ใหญ่บ้าน 28 คน ไม่มีผู้รับเหมาแม้แต่คนเดียว ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตรงนี้เป็นเรื่องจริง ถ้าเป็นผู้รับเหมาเขาไม่เอาเลย เพราะมีการทำแผนตรวจสอบลักษณะการเป็นผู้นำและกติกาชุมชน วิสาหกิจชุมชนที่ตำบลนาน้อย ทำครบวงจรหมดเลยทุกเรื่องอยู่ในที่เดียวกันชัดเจนมาก

ศูนย์เรียนรู้ตรงนี้เป็นศูนย์วิจัยวิสาหกิจชุมชน คือว่าศึกษาทิศทางตลาดของชาวบ้าน ถ้าหมู่บ้านไหนทำได้ คือหมู่บ้านนั้นเข้มแข็ง เรื่องของเศรษฐกิจชุมชนจะสอดคล้องกับธนาคารชุมชน สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน จะเชื่อมโยงกันหมด

ส่วนองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน มีการออมทุกวัน เอาคนจนทั่วตำบลมารวมตัวกัน ออมลงทุนหนึ่งบาท ออมใช้หนึ่ง อีกหนึ่งบาท สำหรับผู้นำชุมชน อย่างผู้ใหญ่บ้าน กำหนด ถ้าคนไหนไม่ยอมร่วมกับชุมชนก็ไม่ได้เป็น เพราะไม่ช่วยเหลือคนจน ธนาคารมีเอทีเอ็ม 24 ชั่วโมง ลูกหลานคนไหนขาดแคลน คนตกทุกข์ได้ยาก คนตายไม่มีญาติจัดการโลงศพให้หมดเลย

การจัดการป่าชุมชนแต่ละบ้าน ทั้งหมด 170,000 กว่าไร่ คนจะรักษาป่ากันเอง ปลูกกันเอง นอกจากนั้นยังรักษาป่ากันมานานแล้ว ทำกันอย่างนี้ตลอด เต็มวันสามารถปักเขตแดนป่าทั้งหมดถึง 70,000 กว่าไร่ โยงไปทั้ง อำเภอเวียงสา อำเภอ นาน้อย อำเภอ นานาหมื่น ทำกันหมด แบ่งเขตกันชัดเจนมาก ก่อน

นั่นเขานึกว่าเป็นของหลวง ชาวบ้านทำลายหมด เดี่ยวนี้บอกว่าเป็นของชุมชนก็ช่วยกันรักษา

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมแก็งัน 69 ตำบล สรุปลก็คือการทำแผนชุมชนจะชัดเจนที่สุดคือตรงนี้ แก้ปัญหาคนจน 116 หลัง ให้มาดูแลเลย เชื่อมโยงทั้งหนี้สิน สวัสดิการชุมชน ทั้งหมดเลย ชาวบ้านทำกันเอง เดี่ยวนี้คนจนมีศักดิ์ศรีมาก ก่อนหน้านี้ไม่มีโอกาสเลย ตอนนี่พวกเขาได้เงินหมุนเวียน 2 ล้านบาท เขารวมตัวกัน ความเห็นของโครงการขบวนการต่อเนื่อง มีข้อมูลผู้เดือดร้อนจากจดทะเบียน สย. คนจนเป็นหนี้เป็นสินเท่าไร กินเหล้า กินยาอะไรมีหมด เอาข้อมูลของอำเภอมาเปรียบเทียบกันดู และสามารถเอาข้อมูลชุมชนไปจัดบ้านมั่นคง ไปจัดที่ดินทำกินได้

กติกาของผู้ร่วมโครงการจะต้องมีกติกาของเขาเอง ปลูกความคิดเอง เขาจัดการกันเอง รักษาพยาบาล คนมีเสน่ห์ที่สุดก็ปลูกต้นสักเป็นสวัสดิการยามแก่ ยามตาย มีการแจกบำเหน็จบำนาญ ให้ผู้สูงอายุคนละ 20 ตัน ถ้ามีมากก็ปลูกเพิ่มมาก ๆ

จากแผนชุมชนก็ไปสู่อำเภออื่นของจังหวัดน่านทั้งหมด จากแผนชุมชนสู่การแก้ไขทรัพยากรธรรมชาติ มีกติกาชุมชนชัดเจนมาก จากปัญหาสารเคมีที่มาสู่ระบบ เดี่ยวนี้ทำให้วังปลาเต็มจังหวัดน่าน และป่าชุมชนเต็มพื้นที่ และรู้จักการวิจัยชุมชนเรื่องกิน อย่างที่บอกว่าอาหารป่าที่ตำบลเดียว 270 อย่าง กินแก้อะไรได้หมด และโครงการติดโรงพยาบาล มีการวิจัยเรื่องสมุนไพรพื้นบ้าน 258 ชนิด เพิ่งเห็นชาวบ้านทำกันได้

ทุกวันนี้ที่ชาวบ้านบอกว่า ต้องคิดแผนชุมชนแผนชีวิต ก่อนจะปลูกบ้านปลูกอะไร ต้องหาแม่น้ำหาป่าที่สมบูรณ์ ทำแผนชีวิตไว้หมด วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ชุมชนมีหมด นานกำลังเรียนรู้ว่าคนชุมชนต้องอยู่กับชุมชน นั่นคือ คนน่าน

ปัจจุบันคนน่านมีหนี้มาตรฐาน แต่ทุกคนก็มีความสุข

พงษ์ศักดิ์ ทองอยู่

ผู้ประสานงานแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค
ตัวแทนจาก จังหวัดอุตรดิตถ์

อุตรดิตถ์ ได้รับการสนับสนุนของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค และพี่น้องในส่วนที่มีประวัติในเรื่องการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม จากกรมส่งเสริมการเกษตร หรือจาก ธ.ก.ส. มาหนึ่งคุยกันและร่วมมือกัน บอกว่า เราน่าจะดูตัวอย่างตำบลที่ประสบความสำเร็จ แล้วเคลื่อนต่อโดยทำทั้งจังหวัด ก็คือ 65 ตำบล และมีในส่วนของเทศบาลมาร่วมอีก 2 เทศบาล และล่าสุดเทศบาล 25 ชุมชน ได้ประสานเครือข่ายแผนให้ไปขยายผลในเรื่องของกระบวนการแผนในส่วนของเทศบาล ซึ่งจากการได้มาร่วมกับ 3 นายกเทศบาลของอุตรดิตถ์ ในส่วนที่มีการจัดเวทีที่ส่วนกลาง จึงเกิดเป็นที่มาของแผนชุมชนทั้งจังหวัด รวมทั้งในส่วนของเขตในเขตเทศบาลด้วย

กล่าวถึงภาพรวมโดยให้เห็นธงนำ ทำอย่างไรถึงจะแก้ทุกข์หรือทุกข์หมดไป คนอุตรดิตถ์ใช้คำว่าทุกข์เป็นตัวนำ เพราะพอมองถึงทุกข์ก็จะมองเรื่องใกล้ตัว แต่ถ้ามองถึงปัญหา ก็จะเป็นเรื่องถนน เรื่องไฟฟ้า เรื่องคลอง น้ำ เพราะฉะนั้นพอพูดถึงเรื่องทุกข์ ถ้ามามีทุกข์อะไรบ้าง ก็เกิดวงคุยกัน เอาทุกข์ 108 มาหนึ่งคุยกัน พอเอาทุกข์มาคุยกันเป็นระดับครัวเรือน หลายครัวเรือนเป็นคุ้ม หลายคุ้มเป็นหมู่บ้าน ก็เกิดเป็นปัญหาชุมชนขึ้น แล้วก็เอาปัญหาเหล่านั้นมาแยกเป็นหมวดหมู่ จัดได้ทั้งหมด 15 หมวดหมู่

ซึ่งในธงนำตรงนั้น มีองค์ประกอบหลายอย่าง เพราะในชุมชน ที่สำคัญที่สุดต้องรู้จักตัวเอง และสิ่งที่ทำให้รู้จักคือ ‘บัญชีครัวเรือน’ ควรทำบัญชีตัวเองก่อน แล้วจึงทำบัญชีครัวเรือน

เพราะฉะนั้นพ่อแม่ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูก ครูเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับนักเรียน ที่สำคัญ ผู้นำต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชุมชน

เพราะฉะนั้นตรงนี้คือการรู้จักตัวเอง และได้แนวทางของในหลวงที่ท่านฝันเอาไว้ที่จะแก้ปัญหาภาคใต้ เรื่องการเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา และสามารถนำเอาตรงนี้มาใช้ ที่สำคัญคือ ในชุมชนต้องมีจุดยึดเหนี่ยว เพราะฉะนั้นตรงนี้ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดก็คือข้อมูลทั้งหมดมีการเปรียบเทียบกันตลอดเวลา

วังแดง เป็นตำบลต้นแบบจากเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน แต่ขณะเดียวกันวังแดงก็ได้ทำแผนชุมชน ตั้งแต่นำท่วมใหญ่ปี 2538 ตอนนั้นคุยเรื่องข้าวอย่างเดียว พอปี 2542-2543 ก็ได้ทำกับกองทุนเพื่อสังคมคือ SIF หลังจากนั้นในส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรและในส่วนของ อ.ก.ส. และหลายๆ องค์กรเข้ามาส่งเสริม

กระบวนการของชุมชนในช่วงแรกๆ ได้รับการต่อต้านเยอะมาก แต่ท้ายที่สุด การประสานสิทธิและการที่ให้เป็นจุดศูนย์กลาง ตรงนี้เป็นหัวใจสำคัญ รวมถึงการมีส่วนร่วมถือว่าเป็นส่วนสำคัญ การบูรณาการในชุมชน ก็คือใช้ชุมชนเป็นจุดศูนย์กลาง และการบูรณาการในชุมชนตรงนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถบูรณาการคนงาน งบประมาณ และเชิงนโยบาย และใช้ตรงนี้เป็นตำบลนำร่องได้

เพราะฉะนั้นถ้าในวิถีชีวิตจริงๆ ในชุมชนแล้ว จะไม่มีการแยกส่วนตั้งแต่เข้าจรดเย็น ตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย วิถีชีวิตเขาจะวนเวียนอยู่กับตรงนี้ พอมีกระบวนการแผนขึ้นมา การบูรณาการในชุมชนจะเป็นตัวที่ทำให้เกิดโอกาสการสมานฉันท์ในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน

ในส่วนของเป้าหมายสำคัญที่สุดคือ ความอยู่เย็นเป็นสุข ก็คือการดูจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ดูเอาจากปัญหาของชุมชน จากบุคคล คริวเรือน ชุมชน และเป็นแบบเป็นแผนขึ้นไป เป็นแผนขององค์กร แล้วเป็นแผนของระดับ

จังหวัด และเป็นในเชิงนโยบาย ซึ่งชาวบ้านรู้สึกตื่นเต้นที่กระบวนการที่เขาทำมา เมื่อก่อนเคยถูกคุกคาม เคยถูกต่อว่า ว่าทำไปทำไม ระวังจะโดนหลอก ทำไปก็ไม่ได้อะไร ขนาดราชการทำยังไม่สำเร็จเลย ชาวบ้านจะทำสำเร็จหรือ ณ วันนี้ ชาวบ้านยิ้ม

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สถาปณ์ฯ บอกว่า ใช้แผนชุมชนเป็นตัวเคลื่อน เมื่อกระแสความต้องการของชาวบ้านแรง แผนชุมชนแรง หลายหน่วยงานก็อยากจะมาช่วยหนุนเสริม คือ ชาวบ้านคิดในแง่ดีเข้าไป หลายคนสนับสนุนมา ช่วยกันคิด แต่ว่าขอให้หลักของประชาชนยืนอยู่บนหลักการของตัวเองให้ได้ คือตนเป็นที่พึ่งของตัวเองก่อน อัตตา หิ อัตตโน นาโถ

การช่วยตัวเองในเบื้องต้นขอให้มียุทธศาสตร์ก่อน มีความต้องการก่อน มันก็จะเกิดกระบวนการตรงนี้ชัดเจนขึ้น แล้วหน่วยงานก็จะมาสนับสนุนตามสิ่งที่มีอยู่ในขณะนี้ ซึ่งในส่วนนี้ ตรงนี้คือพื้นที่ในภาพรวม

ในส่วนของยุทธศาสตร์ที่มีการจะทำแผนมาและยกระดับจังหวัดจะมีลักษณะของการสรุปเรื่องงานออกเป็น 2 ส่วน

1. เรื่องของกระบวนการเรียนรู้

2. ผลพวงจากกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดแผนกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาของคนในพื้นที่

ระยะที่ 1 ช่วงปี 2540-2543 มี 14 ตำบล แต่ที่เป็นตำบลร่วมโครงการกับกองทุนเพื่อสังคมมี 9 อำเภอ แล้วก็มีการนำมาที่เป็นตำบลหลักๆ จนปัจจุบันเป็นระยะที่ 3 คือ 2548 - 2549 ตรงนี้เกิดการยกระดับข้อมูลซึ่งไปเชื่อมโยงจนเกิดการพัฒนาที่แก้จนเป็นรูปธรรมชัดเจน โดยสามารถต้องบจากหน่วยงานราชการได้ แต่ก็จะได้เฉพาะตำบลที่เข้มแข็ง และมีการตามงานอย่างต่อเนื่องเท่านั้น แต่ถ้าทำแบบเสนอไปแล้ว แล้วปล่อยไป ไม่ตามเรื่อง แผนก็ตกไปเหมือนเดิม

การเสนอแนะจากเครือข่าย 4 ภาค จากตรงนี้วิสัยทัศน์ภาคประชาชน คุณภาพชีวิตด้วยเศรษฐกิจพอเพียง เราต่อสู้กัน

มาตั้งแต่ปี 2540 ก็ยังใช้ตรงนี้มาตลอด เพราะฉะนั้นกับยุทธศาสตร์ตรงนี้ก็เกิดเป็นการระดมความทุกข์ 108 มาเป็นการแก้ทุกข์ 15 ด้าน ซึ่งใน 15 ด้าน ก็มาแยกเป็นเรื่อง ๆ อาทิ เรื่องสร้างสรรค์ปัญญา โดยใช้กระบวนการที่ทำให้เกิดปัญญาทั้งส่วนตัว ทั้งทีมงาน ทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ก็คือในเรื่องของแผนแม่บทชุมชน ถ้าไม่มีแผนชุมชน เราก็ไม่มีเวทีคุยกัน มีการพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะวงใหญ่ วงเล็ก ตรงนี้คือกระบวนการขับเคลื่อน

สำหรับประเด็นพัฒนา อย่างเช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องสวัสดิการ เรื่องออมทรัพย์ ก็มีทีมงานที่ทำอยู่แล้ว แต่ในเรื่องของการประสานงานยังไม่มี ที่สำคัญก็คือตรงการวิจัยชุมชน ตอนนี่เกิดที่มวิชัยภาคชาวบ้านขึ้น เกิดตัวแทนที่มารวมตัวกันทำงานเชิงวิจัยแบบชาวบ้าน เช่น รูปแบบเกษตรยั่งยืนของตำบล หรือรูปแบบในเรื่องของวัฒนธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ควรเป็นอย่างไร ทำให้เกิดการกระจายเป็นที่ทีมงานในเรื่องของงานวิจัยขึ้นมาหนึ่งชุด โดยคัดในเชิงประเด็น เชิงวิจัยชุมชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และในแต่ละด้านทั้งหมด 15 ด้าน

จะขอยกตัวอย่าง เช่น ด้านร่วมกันสู้วิกฤต เรื่องเศรษฐกิจชุมชน และกองทุนชุมชน หรือด้านเกษตรยั่งยืน หรือการรับรองความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยเฉพาะที่ทำกันในเรื่องที่อยู่อาศัย ก็ได้แง่คิดจากหลาย ๆ ส่วนที่ได้มีการเรียนรู้กัน ตั้งแต่ในกลุ่มกระบวนการขับเคลื่อนในระดับพื้นที่ ก็มีการขับเคลื่อนกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญที่สุด เรื่องของการร่วมกันสู้วิกฤต สำคัญที่สุดคือตอนแรกเอาเงินเป็นตัวตั้ง เพราะว่าเงินเป็นตัวเชื่อมทั้งหมด แต่พอทำยที่สุดบอกไม่ใช่ เงินต้องเป็นเครื่องมือ

เรื่องสินเชื่อเพื่อการพัฒนา ก็เหมือนกัน พี่น้องเมื่อก่อนนี้ ไม่ว่าเงินตัวไหนเข้ามาในชุมชน ก็หมด แต่ตอนนี่ความคิดของเขาก็คือว่า กู้แล้วทำให้ตัวเองดีขึ้นได้อย่างไร เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็เกิดการขยายวงทั้งหมด 15 ด้าน ตอนนี้มีตัวแทนอาสาเข้าไป เขา

ล้นทัดเรื่องไหนไปเรื่องนั้น และก็เรียนรู้กัน และวันนี้เกิดเป็น
ตัวแทน 15 ด้านของระดับจังหวัด มีการยืนยันขึ้นมาสชัดเจนแล้ว
ว่าในบางตำบล บางอำเภอที่ทำตรงนี้ได้ สามารถแก้ไขปัญหาก็
จริง

จากเงื่อนไขตรงนี้ก็จึงเกิดไปเชื่อมสัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ของ
จังหวัด ไม่ได้บอกว่าวิสัยทัศน์ของจังหวัดปัจจุบันนี้ ‘อุตสาหกรรมกิจ
พอเพียง ผลผลิตพอกิน ที่ดินพออยู่ ประตุสู่หลวงพระบาง’ เป็น
ของชาวบ้านล้วนๆ แต่ก็ไม่ใช่ของคณะกรรมการแผนระดับจังหวัด
ที่เรียกว่า 39 อรหันต์ มีภาคประชาชนอยู่ทั้งหมด 3 คน จึงเกิด
วิสัยทัศน์ที่มาจากภาคประชาชนด้วยความภาคภูมิใจ

ใช้คำว่าอุตสาหกรรมกิจพอเพียง เพราะว่าในทางเศรษฐกิจ
พอเพียง ชาวบ้านมีการทำและทำมาตั้งแต่ต้น คือต่อสู้กันมาตั้ง
แต่ปี 2540 จนกระทั่ง ณ วันนี้ พอกระแสตัวนี้แรงขึ้นก็มาซ้อน
กับตรงนี้เข้า และผลผลิตพอกินคือ เน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ในส่วนของยุทธศาสตร์ที่ใช้คำว่า ‘คุณภาพชีวิต’ มาใส่เต็มๆ
และเรื่องกรรมสิทธิ์ให้พอเพียงก็ถือว่าเป็นการเร่งรัด ซึ่งพื้นที่ใน
เขตของตำบลหาดสองแคว อำเภอตรอน อยู่ในเขตเตรียมการของ
กระบวนการแผน ได้เป็นพื้นที่ต้นแบบเรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดินไป
ทั่วประเทศ โดยกรมการปกครองทำเป็นวิสัยทัศน์เผยแพร่ไป เหล่านี้
เป็นเป้าหมายเชิงปริมาณ เป็นภาพรวม เพราะฉะนั้นในส่วนนี้
เป็น กระบวนการขับเคลื่อนโดยภาคประชาชน ตรงนี้ถือว่ามีความ
ในอุตสาหกรรมกิจถึงประมาณเกือบร้อยละ 53 ของส่วนท้องถิ่นทั้งหมด
เพราะฉะนั้นจึงให้เห็นเป็น 2 กลุ่มว่า ในส่วนของภาคประชาชนที่
อาสาเข้ามาทำอย่างนี้และเชื่อมกับท้องถิ่นทำอย่างนี้ และในส่วน
ของภาคราชการที่ทำตามลงมา ยังมีบางส่วนที่มีกฎระเบียบที่ยัง
เป็นตัวที่ไม่สามารถเชื่อมกันได้

แต่ในแนวทางแก้ไขของพวกชาวบ้านก็คือ การเชื่อมในเชิง
นโยบายระดับจังหวัดและไปบูรณาการระดับปฏิบัติการในตำบล

เหตุที่ต้องไปเชื่อมจังหวัด เพราะในแต่ละเรื่องมีเนื้องานบางตำบล ขึ้นมาชัดเจน แต่มันเกินกำลังของชุมชน ต้องไปขอรับการสนับสนุน จากหน่วยงานที่มีงบประมาณ เช่น โครงการวิสาหกิจชุมชนได้รับ งบประมาณมา 3 ล้านบาทบาท ก็มีการดำเนินการ กิจกรรม นี้ก็ โครงการใหญ่ระดับตำบล แต่โครงการระดับกลุ่มในพื้นที่ชุมชนก็ ชัดเจน

วิเชียร อุตสาหกรรม

ผู้ประสานงานแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค
ตัวแทนจาก จังหวัดอำนาจเจริญ

กระบวนการของอำนาจเจริญยังไม่จบ อยู่ในขั้นดำเนินการ กระบวนแผนแม่บทชุมชนเริ่มในกลางปี 2543 จากการสนับสนุน งบประมาณของกองทุน SIF ดำเนินการ 11 ตำบล เรียกว่า 11 ตำบลนำร่อง ดำเนินการมาจนถึงปี 2544 - 2545 กองทุน SIF ปิดลง

ปี 2546 เครือข่ายแผน 4 ภาคก็รวมตัวกันเข้าเป็นเครือข่าย แผนแม่บทชุมชน 4 ภาค อำนาจเจริญได้ 4 ตำบล คือ ตำบล เปลือย, ตำบลนาบือ, ตำบลบุง และ ตำบลหนองข่า มีการพัฒนา ทบสวน และพัฒนาวิทยากรอย่างเข้มข้น

วิทยากรที่พัฒนาอย่างเข้มข้นมารวมตัวเป็นคณะทำงาน เครือข่ายจังหวัด 22 คนจากตำบลต้นแบบ 7 คน นอกนั้นตำบล ละ 5 คน คณะทำงานชุดนี้ถือว่าเป็นคณะทำงานของโครงการ ชั่วคราว

การทำเหมือนหลาย ๆ ตำบลที่ทำมา มีการจัดเก็บข้อมูล

โดยให้ชุมชนเจ้าของครัวเรือนนั้นเป็นคนจัดเก็บ แต่ในภาคปฏิบัติจริงก็ไม่ใช่อ่างนั้นทั้งหมด บางครัวเรือนก็ให้แกนนำที่มาจากหมู่บ้านละ 5 คน เป็นคนจัดเก็บ บางหมู่บ้านก็ให้ชุมชนเก็บเอง โดยความจริงประเภทลักไก่ก็ยังมียู่

ขั้นตอนที่เชื่อมโยงกับส่วนราชการเรื่องบูรณาการจังหวัด พื้นที่ทั้งหมดคือ 58 ตำบล ขยายจากเดิมอีก 4 พื้นที่ซึ่งเป็นต้นแบบเป็น 62 พื้นที่ มีการเชื่อมโยงกับผู้ว่า

จุดที่สำคัญจุดหนึ่งคือ แกนนำจาก 4 ตำบล คุณก็เห็นว่าเราจะเชื่อมโยงกับใคร ทำไมต้องเลือกอย่างนั้น เพราะว่าเราคุ้นเคยที่ทำงานร่วมกันมากกับภาครัฐค่อนข้างมากพอสมควร ถ้าหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ สมมติว่าพัฒนาชุมชนเกษตร ปศุสัตว์ ถ้าเราไปเชื่อมกับเขา เขาก็จะคิดแต่ในส่วนงานของเขา ซึ่งต่างจากปลัดจังหวัดหรือผู้ว่า รองผู้ว่า เขาจะมองภาพรวมทั้งหมดของเขา ก็เลยไปเชื่อมตรงนั้น

พอเชื่อมกันจริง ๆ ก็ไม่ออกสูตรนั้น ดำเนินการจริง ๆ ก็มาที่พัฒนาชุมชนเป็นตัวผู้ประสานงาน เริ่มเห็นปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นตรงนี้ พัฒนาชุมชนเป็นกองเลขา สำนักงานพัฒนาชุมชนให้เป็นศูนย์ประสานงานให้ช่วยกัน ผู้ว่าราชการแต่งตั้ง ภาคประชาชน 22 คน ก็เคลื่อนไปซีกหนึ่ง ส่วนผู้ว่าฯ ก็แต่งตั้งอีกชุดเพื่อเป็นราชการล้วน ๆ คือมีทั้งภาคราชการ ทั้งเราเป็นคณะทำงาน มีทั่วไปของภาคประชาชนเอง และมีทั้งผสมกัน ติดตามงานอยู่ 3 - 4 รอบ ก็ไม่ไปถึงไหน นั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาอุปสรรค

สำหรับส่วนที่ตี ๆ เกิดขึ้นก็มี ทางฝ่ายภาครัฐ ผู้ว่าฯ ซีอีโอสันนิษฐานงบประมาณจัดทำแบบเก็บข้อมูลให้ จ่ายค่าตอบแทนอาสาสมัครจัดเก็บข้อมูลให้ หาแกนนำตำบลละ 5 คน 58 พื้นที่ไปดูงานตำบลต้นแบบนาร่อง ไปดูที่เศรษฐกิจพอเพียงที่บ้านต้นเล็กไปดูตำบลต้นแบบดอนทางหงส์ ทางราชการพาไปจัดอบรมวิทยากรพี่เลี้ยงให้ด้วย

ส่วนราชการอบรมเฉพาะส่วนราชการ พัฒนาชุมชนทั้งหมด

เลย จัดอบรมให้เป็นพี่เลี้ยงชุมชนทั้ง 58 พื้นที่ ส่วนภาคประชาชน ก็ไปจัดอบรมวิทยากรกระบวนการ โดยคัดเลือกมาจากชาวบ้าน มาอบรมตำบลละ 5 คน มาอบรมเป็นวิทยากรกระบวนการก็มี ส่วนร่วม ก็ทำคู่กันไป ชุมชนแต่ละตำบล ศูนย์ประสานงานแบ่ง เป็น 4 ศูนย์ ตามตำบล แบ่งพื้นที่รับผิดชอบกันมีอะไรปรึกษาหารือกัน จะเป็นแบบพี่ช่วยน้องของภาคประชาชน

ส่วนภาครัฐคือพี่เลี้ยง ชาวบ้านดำเนินงานไปก็เข้ามาปรึกษา ทั้งภาครัฐ ทั้งภาคประชาชน บางทีก็มาเจอกันทั้ง 2 ส่วน รวม แล้วผู้ว่าฯ แต่งตั้งคณะทำงานขึ้น 2 ชุด คือ คณะทำงานทำร่วมกัน และคณะติดตามสนับสนุนประเมิน ทำงานกันมาเป็นระยะ

ส่วนหนึ่งที่สะท้อนเรื่องปัญหา อุปสรรคที่ทราบทั่วกันดีก็คือ งบประมาณของเครือข่าย 4 ภาคสนับสนุนขาดตอน และอีกตัว หนึ่งก็คือการค้นหาแกนนำ จะเป็นปัญหาอุปสรรคตรงนี้ค่อนข้าง จะมีน้ำหนักสูง คือได้แกนนำมาแล้วมีการเปลี่ยนกัน ทั้งกัน

อีกอุปสรรคหนึ่งคือ การจัดการเรื่องทำเอกสาร เอกสาร การเงิน เอกสารรายงาน ปัญหาเรื่องคุณภาพงานมีมาก ยังมีเห็น เกิดขึ้นทุกตำบล มันคืออำนาจที่ขับเคลื่อนอยู่ และปีนี้เอง ก็ไป เชื่อมโยงกับศูนย์คุณธรรม กับเครือข่ายภาคอีสาน ไปสนับสนุน พื้นที่จังหวัดเวทียิ่งเพิ่มเติมเข้าไป เกิดศูนย์การเรียนรู้ขึ้น ทั้งๆ ที่ โครงการเดิมยังไม่จบ นับตั้งแต่ทำทั้งหมดก็เป็น 5 ศูนย์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของอำนาจเจริญ

ที่กำลังจะเคลื่อนต่อไปก็คือจะเอาเฉพาะพี่น้องภาคประชาชน แกนนำ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เป็นยุทธศาสตร์วิสัยทัศน์ ของภาคประชาชน โดยเฉพาะของเราก่อน เสร็จแล้วจึงจะเอา วิสัยทัศน์ของภาคประชาชนไปรวมกับวิสัยทัศน์ของ อบจ. ของผู้ว่าฯ ซีอีโอ เพราะอยากจะเห็นวิสัยทัศน์ของภาครัฐก่อน

‘ประชาสังคมเข้มแข็ง แหล่งผลิตข่าวมะลิชั้นดี มีโอกาส ทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต’ นี่คือนโยบายเดิมของภาครัฐ ก็คิดว่าพลังของชุมชนของพวกเราจะสามารถเปลี่ยนวิสัยทัศน์นี้ได้

หรือไม่ หรือวิสัยทัศน์นี้จะอยู่อย่างเดิม

ฉันทน์ บัวบาน

ผู้ประสานงานแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค ตัวแทนจาก จังหวัดพัทลุง

จังหวัดพัทลุงใช้แนวทางของแผนแม่บทชุมชนเป็นหลักกลางในการขับเคลื่อนทุกอย่าง เรื่องการทำแผนแม่บทจังหวัดพัทลุง มีอยู่ 2 ระยะ ระยะแรกเป็นระยะที่ทำมาก่อน ได้เพียงแค่ผลของการทำแผนแม่บทชุมชน ส่วนคุณภาพนั้นไม่เกี่ยว กระบวนการทำแผนคือ 35 ตำบล ส่วนระยะที่ 2 เริ่มประมาณปี 2548 ที่ผ่านมาเอาเข้าจริง ๆ แล้ว ผมเป็นแค่อาสาสมัครมากกว่า มีที่มาต่างจากคนอื่น จริง ๆ แล้ว ผมเป็นครูเหมือนกัน แต่ว่าผมเป็นครูตั้งแต่ปี 2522 กลับไปเป็นข้าราชการในพื้นที่ของตัวเอง และทำงานกับชุมชนมาตลอด ตลอดระยะเวลาที่เป็นครู เพิ่งค้นพบความจริงวิถีทาง วิธีการหนึ่งที่จะสร้างคำว่าจิตสำนึกให้กับคนได้ เพิ่งพบว่าวิถีทางที่เป็นไปได้มากที่สุดคือ วิธีการทำแผนแม่บทชุมชน

ค้นหาเรื่องนี้มาตั้งแต่ปี 2522 คิดว่าจะทำอย่างไร ก็ทำอยู่หลาย ๆ เรื่อง สามารถตั้งร้านค้าชุมชนได้เมื่อปี 2527 ขณะนั้นจะมีเจ้าหน้าที่ให้ความสนใจมาก มีเงินหมุนเวียนเดือนหนึ่งประมาณ 4 ล้านบาท เป็นร้านใหญ่พอสมควร แต่อยู่ได้ประมาณ 5 ปีต้องล้ม

สาเหตุที่ล้มเพราะว่าเราขาดการพัฒนา ค้นพบวิถีทางแล้ว ก็ทำ แต่พอทำแล้วไม่มีกระบวนการพัฒนาหรือกระบวนการเรียนรู้ระหว่างที่ทำได้ต้องล้ม เมื่อล้มแล้วก็ได้รับความรู้ในลักษณะเชิงลบ ได้ความรู้กับการล้มเหลวมา ตกลงว่าอยู่กับความล้มเหลวหลายเรื่อง ขัดแย้งกับแนวคิดทางการศึกษาหลายเรื่อง ที่เน้นให้เด็กท่องจำ

เรื่องอื่นอีก ไม่ไปโรงเรียนต้องเซ็นชื่อ ไม่ทำงานต้องเซ็นชื่อ ในที่สุดความขัดแย้งก็เพิ่มมากขึ้น จนผมนั้นอาจเป็นแพะขาวในหมู่แพะดำ แต่ยังไม่ตัดสินใจเออร์ลี่ รีไทร์ เพราะกลัวตัวเองจะมีปัญหา

เมื่อได้เข้าสู่กระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนได้เรียนรู้แล้วว่า 2 ปีข้างหน้าจะลาออกแล้วมาสมัครกำนัน สาเหตุที่ต้องการสมัครกำนัน เพราะถ้าหากเป็นครู แต่ไปทำอะไรมากในชุมชน เขาว่าทำเฒ่า (ภาษาพื้นถิ่น แปลว่า จู้จี้จ้าน) ในขณะที่เดียวกันคนมีหน้าที่ทำแต่ไม่ทำ สิ่งหนึ่งที่ผมจะได้คือ ได้สิทธิในการที่จะทำต้องการตรงนั้นมากกว่า

ขณะนี้ผมมองว่าถ้าผมเป็นกำนัน อย่างหนึ่งที่จะใช้คือ ใช้แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือ เพราะว่าเป็นเรื่องประกัน อีกอย่างที่ตอบว่าเป็นข้าราชการ และจะยอมเสียนาคตทางราชการ เพื่อที่จะมาดำเนินการในท้องถิ่นโดยยึดแผนแม่บทเป็นเครื่องมือ ในความคิดผมรับประกันแล้วว่า แผนแม่บทชุมชนมันหาไม่ได้ มันเป็นนวัตกรรมใหม่จริงๆ ถ้าถามว่าเป็นนโยบายสาธารณะหรือไม่ 'เป็น' ผมยอมรับประกันขนาดนั้น นี่คือแนวทางของผม

จังหวัดพัทลุงเป็นจังหวัดบูรณาการ แต่ไม่ได้มีผลความสำเร็จในเรื่องของบูรณาการ แต่กระบวนการที่เราทำงานในเชิงบูรณาการมันเห็นแค่นั้นเอง ผลของแผนแม่บทชุมชนขณะนี้จะไปสรุปว่า มันครบ มันดี ผมยังไม่กล้าสรุป แต่ถ้าพูดถึงแนวทางขณะนี้ยังไม่มีแนวทางอื่นที่ดีกว่านี้ เพราะฉะนั้นในส่วนของจังหวัดพัทลุงเองก็ได้กำหนดไว้ตั้งแต่เริ่มต้นที่จะทำแผน โดยขึ้นป้าย 3 ป้าย โดยใช้ข้อความ 'พัทลุงจังหวัดนาร่อง การจัดทำแผนแม่บทชุมชน เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจนสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง'

ทำป้ายคัดเอาที่นี้ 3 ป้ายตั้งแต่เริ่มทำแผนครั้งที่ 2 ประมาณปลายปี 2547 จากตัวนี้เองจะทำให้เห็นภาพของจังหวัดนาร่องในเรื่องของการบูรณาการ การทำแผนแม่บทชุมชนของจังหวัดพัทลุง ทำเต็มพื้นที่ทั้ง 64 ตำบล 9 เทศบาล รวม 73 พื้นที่ แล้ว

กลุ่มรับผิดชอบการทำงานมี 2 กลุ่ม คือ คณะทำงานของศูนย์ประสานงานภาคีองค์กรเครือข่ายประชาชนจังหวัดพัทลุง ทำ 54 พื้นที่ และเครือข่ายลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำ 19 พื้นที่ แต่ผลของการดำเนินงานนั้นต้องถือว่าทำทั้งจังหวัด และกำลังอยู่ในขั้นตอนขณะนี้คือ การเอาทั้ง 73 พื้นที่ มาเข้าสู่กระบวนการแปรแบบสู่การปฏิบัติ

กลไกการทำงานที่แล้วมาก็คือ จะให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลในระดับครัวเรือนของหมู่บ้าน ซึ่งต้องหาข้อยุติให้ได้ว่าการแปรแบบสู่การปฏิบัติในระดับครัวเรือนคืออะไร เพราะฉะนั้นในแบบสำรวจข้อมูล เราจะมีแบบตัวอย่างของแบบวางแผนลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ หรือว่าการจัดการตัวเองในระดับครัวเรือนแนบไปด้วย

ในระดับครัวเรือนสามารถใช้แบบฟอร์มนี้ในการวางแผนเรื่องนี้ไปด้วย ข้อมูลในระดับหมู่บ้านจะมีว่าครัวเรือนนี้ทำอะไรบ้าง เช่น การช่วยเหลือตัวเองก่อน แก้ปัญหาก่อนที่จะเอาปัญหาเรื่องนี้ไปสู่ระดับหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นในระดับหมู่บ้านจะมีกำหนดให้แต่ละหมู่บ้านต้องมีแผนในระดับหมู่บ้านของตัวเองก่อน แล้วเอาแผนในระดับหมู่บ้านไปรวมเป็นแผนในระดับตำบล

จังหวัดพัทลุง ชาวบ้านสามารถตอบคำถามได้ตั้งแต่ก่อนการบูรณาการในระดับตำบลว่า ในระดับครัวเรือนตัวเองต้องทำอะไร ในระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านต้องทำอะไร สิ่งไหนที่เกินความสามารถในระดับหมู่บ้านแล้ว ถึงจะเอาไปบูรณาการในระดับตำบล

แต่เรื่องบางเรื่องก็เป็นประเด็นร่วม เป็นนโยบายสาธารณะในระดับหมู่บ้านด้วย เรื่องนั้นเป็นเรื่องในระดับครัวเรือนด้วยซ้ำ หรือความต้องการร่วมในระดับตำบล หรือระดับอำเภอก็เป็นไปถึงตรงนั้นด้วย เพราะฉะนั้นประเด็นร่วมต้องมีหลายระดับ เพราะนโยบายสาธารณะจะต้องบอกระดับด้วยว่าเป็นระดับไหน ไม่เช่นนั้นจะมองไม่ออก

เมื่อได้ข้อมูลในระดับหมู่บ้านหรือในระดับชุมชนของเทศบาล

ก็เอาไปรวมในระดับของตำบลและระดับของเทศบาล ข้อมูลที่จะต้องเอาไปรวมนั้น ทางหมู่บ้านต้องตรวจสอบให้เสร็จสิ้นก่อนว่าเป็นแผนที่เกินความสามารถในระดับหมู่บ้าน นี่คือวัตถุประสงค์ เพราะว่ามันจะแก้ปัญหาได้หลายเรื่อง จะแก้ปัญหาความซับซ้อนบางเรื่อง ไม่ใช่ชาวบ้านไม่ต้องการแต่เอาไปยึดเยียดให้ สำหรับหน่วยงานสนับสนุน ต่อไปเวลาลงไปทำไมไม่คิดในระดับตำบล แต่ต้องคิดลงไปถึงระดับหมู่บ้านด้วย

เมื่อได้ในระดับตำบลแล้ว จะเอาข้อมูลในระดับตำบลมาบูรณาการในระดับอำเภอพร้อมก็กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในระดับอำเภอ สิ่งไหนทำในระดับอำเภอได้ก็แสดงว่าไม่ต้องขึ้นไปในระดับจังหวัดแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อได้เป็นระดับจังหวัด ในระดับจังหวัดก็จะกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ภาคประชาชนระดับจังหวัด เราเคยใช้คำว่ายุทธศาสตร์จังหวัดภาคประชาชน ทำให้หน่วยงานราชการตั้งข้อสงสัย เลยต้องเปลี่ยนมาเป็นยุทธศาสตร์ภาคประชาชนระดับจังหวัด เพื่อเป็นตัวจัดการขับเคลื่อนต่อไป

ลักษณะประสานงานของกลไกการทำงาน จะมีคณะทำงานในระดับหมู่บ้าน คณะทำงานในระดับหมู่บ้านจะขึ้นเป็นคณะทำงานในระดับตำบล คณะทำงานในระดับตำบลจะขึ้นเป็นคณะทำงานในระดับจังหวัด อาจคิดว่าทำไมไม่ผ่านไป คณะทำงานของระดับอำเภอ เพราะกลไกการปฏิบัติเน้นที่ตำบล และเน้นไปที่ศูนย์ประสานงานกลางในระดับจังหวัด อำเภอจะเป็นงานหนุนเสริมแก้ปัญหาให้ หากเชิญประชุมไม่ได้หรือไม่แน่ใจว่าจะจัดการได้ นายอำเภอจะเป็นผู้ออกหนังสือให้

ขั้นตอนการทำแผนแม่บทชุมชนของจังหวัดพัทลุง มี 12 ขั้นตอน บางที่ก็ขั้นตอนขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่กับจุดมุ่งหมายในการทำแผนด้วย เนื่องจากว่าอยากให้เห็นครอบคลุมและมีแผนระดับครัวเรือน มีแผนระดับหมู่บ้าน มีแผนระดับตำบล จึงต้องเพิ่มบางอย่างเข้าไปรวบรวมข้อมูลระดับครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูลระดับหมู่บ้าน ยกวางแผนระดับหมู่บ้านขึ้น

จังหวัดพัทลุงตอนนี้ในระดับหมู่บ้านจะมีแผนแม่บทชุมชน ระดับหมู่บ้านเป็นตัวกำหนดทิศทางในการพัฒนา

หลังจากที่เราจัดกิจกรรมรวบรวมและบูรณาการข้อมูลและแผนในการบูรณาการ ข้อมูลเอามาจากหมู่บ้าน ตำบล แล้วไปรวมข้อมูลเป็นระดับอำเภอ อีกอย่างที่ต้องเอาไปคือ ตัวที่เป็นปัญหา ความต้องการหรือแผน ในระดับหมู่บ้านก็ต้องเอาไปร่วมเป็นแผนในระดับตำบล จากตำบลเป็นอำเภอ แล้วจากอำเภอเป็นจังหวัด เมื่อรวบรวมความต้องการแล้ว คณะกรรมการในระดับตำบลก็เอาแผนและข้อมูลของตัวเองไปรวมและบูรณาการเป็นระดับจังหวัด

ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ และข้อมูลที่รวมกันแล้ว แยกเป็น 3 ด้าน เพราะว่าตัวแผนที่กำหนดเอาไว้คือด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แล้วให้คณะกรรมการเอาข้อมูลนี้ไปจัดกลุ่มเป็นตัวช่วยนี่คือแผน เป็นศิษย์เวิร์ดของภาคประชาชนในจังหวัดพัทลุง ว่าจะทำอะไร

เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ไม่เกี่ยวว่าวิสัยทัศน์ของจังหวัดจะเป็นอย่างไร ยังไม่มองว่าจะเปลี่ยนหรือไม่ เพราะยังไม่ถึงเวลา วิสัยทัศน์ที่บอกว่า เมืองพัทลุงเน้นหลักการเกษตรก้าวหน้าและยั่งยืน อาจจะเปลี่ยนก็ได้ เมื่อถึงขั้นตอนการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นการดำเนินงานในอนาคต นี่คือหัวใจ นี่คือทางไป

อีกส่วนก็คือทีมบริหารจัดการงบประมาณ จะจัดเก็บข้อมูลทุกตำบลให้เห็นแล้วขึ้นป้ายโดยโปร่งใส รู้หมดว่าตำบลไหนได้กี่งวด งดละก็บาท สามารถไปตรวจสอบได้ เป็นสิ่งที่ดำเนินการเพื่อให้มันสอดคล้อง ส่วนราชการจังหวัดมาก็เห็นหมดเลย ทุกคนกลับไปอย่างสบายใจและมีความสุข เพราะตัวนี้คือตัวสำคัญ

เงินเป็นดาบสองคม ไม่อยากให้เงินมาทำลายความเป็นพี่น้อง ไม่ต้องการให้เงินมาทำลายคนพัทลุง แต่ต้องการใช้เงินเป็นแค่เครื่องมือในกระบวนการนี้ หลังจากที่ทำแล้วมันเกิดปรากฏการณ์ขึ้นมา หลาย ๆ องค์กรก็นำไปเป็นต้นแบบ

ส่วนกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้แผนต้นแบบนำร่อง สามารถ
ดึงงบประมาณได้โดยข้อมูลยังไม่บูรณาการ แต่ไปผลักดันในระดับ
จังหวัด ซึ่งมีคณะทำงานชุดหนึ่ง เวลาหัวหน้าส่วนจังหวัดประชุม
ก็เชิญไปนั่งประชุมด้วย แล้วรายงานความคืบหน้าการบริหารจัดการ
ชุมชนทั้งจังหวัดให้ทราบ แล้วบอกอุปสรรคด้วย

ผู้ว่าฯ บอกว่า ถ้าคาราวานคนจนไปตำบลไหน หมู่บ้านไหน
อันดับแรกต้องถามหาแผนชุมชน ถ้าไม่มีแผนหยุดไว้ก่อน แล้วให้
ไปทำแผน ณ วันนี้มีการบูรณาการงบประมาณ แต่ไม่มีการให้
ข้อมูล แต่เห็นความสำคัญเรื่องแผนชุมชน เพราะตัวชี้ขาดไม่ใช่
จังหวัด และไม่ใช้อำเภอ แต่ตัวชี้ขาดอยู่ที่หมู่บ้านและตำบล
ถ้าหมู่บ้านยกระดับตัวเองได้ ตำบลยกระดับตัวเองได้ จังหวัด
ไม่ต้องเป็นห่วง รับรองยกระดับอย่างแน่นอน

กระบวนการแผนแม่บทชุมชน:
ประเด็นพื้นที่สู่ประเด็นระดับจังหวัด
ระดับภาค ระดับประเทศ

พงศ์เทพ สุธีรัฐ

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้

เข้าใจว่าหลังจากที่ฟังจากหลายๆ จังหวัด และลองแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากที่ได้ทำแผนสุขภาพจังหวัด คิดว่าคำว่า ‘แผนแม่บท’ อาจจะเป็นตัวลือคเรา เพราะเมื่อบอกว่าเป็นแผนแม่บทมันเหมือนกับเป็นแผนเดียว เป็นแม่แบบ เป็นต้นแบบของจังหวัด ซึ่งเมื่อไปเชื่อมกับภาคอื่นๆ แล้วบริบทของชุมชนบางชุมชนมันต่างกัน

แม้แต่ในตำบลเดียวกัน ในอำเภอเดียวกัน หรือในจังหวัดเดียวกัน ที่มันต้องเป็นแม่บทเหมือนกันเป็นหนึ่งเดียว ก็อาจจะทำให้ภาคอื่นๆ ไม่สบายใจ ที่ต้องมายึดติดอยู่กับแผนเดียวกัน

ของจังหวัดสงขลาที่ทำแผนสุขภาพจังหวัด จะใช้คำว่า ‘แผนบูรณาการ’ หมายถึง แผนงานนี้ไม่ได้เป็นแผนที่จะไปบังคับให้ทำ แต่เป็นแผนที่จะไปหนุนเสริมสิ่งที่ขาด สมมุติว่า สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สรจ.) ทำเรื่องแผนสาธารณสุขของเขาอยู่ ก็บอกว่าอยากมีแผนสุขภาพภาคประชาชนไปหนุนเสริม อะไรที่เขาขาดอยู่เรามีขณะเดียวกันภาคีต่างๆ ที่เข้ามาพร้อมกับเรา เราก็เปิดโอกาสว่าเขาอยากเสนอแผนอะไรเข้ามาอยู่ในแผนบูรณาการร่วมกัน

เพราะฉะนั้นคิดว่าในการเริ่มต้น ก็อยากจะเริ่มต้นว่า คุณมีแผนอะไร เอมาคู่กันหน่อยแล้วมาเขียนร่วมกัน จุดหมายปลายทางมันเป็นเรื่องคุณภาพชีวิตของจังหวัด ของพื้นที่ แต่ว่ามันก็มีตัวชีวิตที่หลากหลายมีความแตกต่าง พอทำงานไปสักพัก ได้พูดได้คุยได้ปรับได้มองอะไรร่วมกันหลายๆ ครั้ง ใช้เวลาสักกระยะหนึ่ง มันจะค่อยๆ ปรับทิศทางมารวมกัน

มีการคุยกันมา 3-4 ครั้ง ก็พบว่าเรื่องของกระบวนการทัศนียภาพสำคัญ เพราะฉะนั้นในทุกแผนน่าจะมีเรื่องการจัดการกระบวนการเรียนรู้, การจัดการกระบวนการแลกเปลี่ยน, การจัดการกระบวนการพูดคุย เพื่อให้ปรับเปลี่ยนวิถีคิดในเรื่องที่จะดำเนินการ เพราะว่าบางครั้งพอใช้ ‘แผนแม่บท’ มันอาจจะลืกรเรา แต่ถ้าใช้ ‘แผนบูรณาการ’ หรือใช้แผนชีวิตชุมชน มันจะเป็นคำที่เห็นความหลากหลาย และนำความหลากหลายนี้มาเป็นพลัง

นอกจากคำแล้ว ผู้ที่ทำงานนี้ระยะต้นจะต้องไม่คิดว่า มันจะต้องเป็นแผนแม่บทของแผนของชุมชนอื่นๆ ด้วย คือมันควรคิดว่า งานของเราน่าจะเป็นการรวบรวมทิศทางหรือกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ

อยากให้มองกระบวนการมากกว่าตัวชื่อ คือระยะแรกหมายถึงถ้าเอามาเข้า เขาจะได้มีส่วนร่วม บางทีเขาอาจจะไม่ชอบก็ได้ เช่น ดชชชีวิตตัวนี้ไม่เอา เป้าหมายตัวนี้ไม่เอา ก็ไม่เป็นไร แต่ว่าให้เอาเข้ามาเรียนรู้กันก่อน แล้วค่อยๆ ปรับจนสุดท้ายมันอาจจะเป็นแผนแม่บทชุมชนก็ได้

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

มี 2 ประเด็นที่ค้นพบปัญหา ปัญหาแรกเป็นนโยบายของกรมด้วย ระดับกรมเวลาสั่งลงไปอยากให้ได้ภายใน 15 วัน เชื่อว่าข้าราชการที่คิด ๆ ก็อยากจะทำเหมือนอย่างที่เราต้องการจะทำ แต่มันต้องตอบสนององกรมด้วย

ถามว่าจะทำเรื่องนี้ให้มันคลาย นโยบายต้องคลายด้วย อย่าเอามาเป็นตัวกำหนด บางที่ผมทำงานร่วมกันกับพัฒนาชุมชน ผมขอตัวมาช่วยงาน ซึ่งกว่าจะได้มาแต่ละคนค่อนข้างยากมาก แล้วก็มาได้แค่ 5-7 วัน นี่คือพูดแทนข้าราชการ คือผมเห็นใจจริงๆ เพราะถ้าผมเป็นข้าราชการก็ทำเหมือนข้าราชการ เพราะคนที่ให้คุณให้โทษผมคือกรม

ปัญหาที่ 2 ที่บอกว่า ‘แผนแม่บท’ ถ้าเรามองภาพแค่ปรากฏการณ์ แต่เมื่อไปเปิดเนื้อในจริงๆ มันมีทุกด้านเลยที่เราค้นเจอ แต่ว่าเวลากระบวนการเราพยายามใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ให้ท้องถิ่นเอาข้อมูลมา แต่ผมบอกก่อนว่าคนที่ยากที่สุดคือ ครู, หมอ, พระ ซึ่งอันตราย เพราะเขาเกิดมาจากโครงสร้างแบบนี้ แม้ใช้ข้อมูลจากพื้นที่ทุกตัวจากข้อมูลครัวเรือนที่เรียบเรียงเป็นหมวดหมู่แล้ว ทุกข้อมูลที่ได้มานำมาขึ้นเวทีหมดแล้วมาวิเคราะห์ร่วมกันแล้วกลายเป็นแผนแม่บทตำบลนี้ แล้วทุกคนจะหยิบใช้อะไรก็เชิญตามสะดวกไม่ได้หวงห้าม นี่คือการบวนการของมัน

แต่บางครั้งก็เห็นด้วยว่า แผนแม่บทมันเกี่ยวข้องกับหลายด้าน ถ้าเราคุยกันได้ชัด ส่วนราชการได้เข้าใจมากขึ้นว่า กระบวนการแผนแม่บทชุมชนไม่ได้มองด้านหนึ่งด้านใดเป็นหลัก บางตำบลบางหมู่บ้านเรื่องขยะเป็นเรื่องเดือดร้อนเขาก็จัดการก่อน แต่พอ

สาธารณสุขเข้าไปแล้วบอกว่าต้องทำสุขภาพ เราต้องเอาคนในพื้นที่
ที่ทำเป็นศูนย์กลาง

บางพื้นที่เปิดเวทีพูดคุยกันตลอดไม่ได้ เพราะสร้างความ
แตกแยกและทะเลาะกันเกือบตาย แต่วิธีการคุยแบบกินกาแฟ
เอาผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, นายก อบต., ผู้บริหารส่วนตำบล มาคุย
เรื่องที่ต้องการ โดยไม่ต้องคุยเรื่องคนอื่น อย่างนี้มันเกิดมิติทาง
สังคมใหม่ขึ้นมา ปล่อยให้เกิดการตัดสินใจเองภายใต้กระบวนการ
ของเขานั้นแหละคือสุดยอด ตั้งคนในพื้นที่ที่เราอยู่เป็นศูนย์กลาง
และใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือ

ดวงพร เฮงบุญพันธ์

ผู้ช่วยผู้อำนวยการแผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะ
เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

อยากให้เลิกคุยกันว่าเป็นของใคร เพราะเป็นของเราทุกคน เป็นของประเทศไทย เราเรียนรู้จากปฏิบัติการจริง ไม่ได้ลอกจากใคร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องระวัง เป็นสิ่งที่เราเรียนรู้มาจากหลายท่าน และพวกเราเองก็เป็นนักปฏิบัติ และค่อนข้างเห็นคุณค่าของคนที่ปฏิบัติจริง

แผนแม่บทชุมชนมีนัยสำคัญจริงๆ เพราะว่ามันมีเป้าหมาย 3 ระดับ

เป้าหมายที่ 1 คือ เป้าเรื่องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับปัจเจกและครอบครัว ซึ่งยากมาก

เป้าหมายที่ 2 คือ เป้าเปลี่ยนแปลงระดับหมู่บ้านและตำบล ก็เป็นเรื่องที่ยากมาก

และเป้าหมายที่ 3 คือ เป้าเปลี่ยนแปลงระดับจังหวัด ที่ทุกท่านพูดว่าจะไปเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของจังหวัด หมายความว่าพวกเราทุกคนที่อยู่ในระดับจังหวัดเห็นตรงกันว่า วิสัยทัศน์มันทำให้ปฏิบัติการทางสังคมในจังหวัดมันเปลี่ยน วิเคราะห์จากที่ทุกจังหวัดนำเสนอมา คิดว่าตัววิสัยทัศน์ที่ติดป้ายใหญ่ๆ ตรงประตูเข้าจังหวัดมีผลอย่างแรง ต่อการเปลี่ยนแปลงปฏิบัติการทางสังคมในจังหวัด

ที่นี่ยุทธศาสตร์ของแผนแม่บทชุมชน เป้าที่ยากทั้ง 3 ระดับ ดูเหมือนว่าพวกเราคิดว่ากระบวนการในการจัดทำข้อมูลที่เป็นจริงในพื้นที่เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะเป็นอำนาจต่อรองกับภาครัฐ ซึ่งคิดว่าเป็นวิถีคิดที่เราเองเป็นคนที่อยู่ภาครัฐมาโดยตลอด เนื่องจากเป้า 3 เป้ามันใหญ่ ซึ่งตั้งแต่เข้าจนถึงวันนี้ เรามองเป้าใหญ่

เป้าสุดท้ายคือเป้าจังหวัด

คิดว่ากระบวนการทั้ง 4 จังหวัดนำเสนอมา มีรายละเอียดบ้าง ไม่มีรายละเอียดบ้าง ภายใต้เงื่อนไขของแต่ละจังหวัดเราคิดว่ามันเป็นกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะที่สำคัญมาก จากการทำงานที่จังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ เรื่องการจัดการทรัพยากรเมื่อ 20 ปีที่แล้ว ไปในฐานะคนที่เรียนจบใหม่แล้วอยากทำ อยู่โรงพยาบาลแต่อยากไปทำเรื่องจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาคใต้ ไปทำเรื่องป่าชายเลน เมื่อ 2 ปีที่ผ่านมาเรากลับไปที่เดิมพบว่าเขาขยับไปทำเรื่องป่าต้นน้ำ

พบว่า 20 ปีผ่านไป พื้นที่ที่เราเคยไปเรียนรู้ตอนนั้นเขามาให้ความสำคัญกับข้อมูลมาก เขาไปทำแม้กระทั่งข้อมูลที่ตรวจสอบว่าการทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำหายไปเสียทุนไปเท่าไร ก็เป็นตัวสะท้อนอันหนึ่ง แต่นั่นเป็นการทำเฉพาะประเด็นที่จะไม่เห็นภาพรวม

แต่อยากแบ่งปันว่า กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะระดับจังหวัดก็มีความสำคัญยิ่ง ถ้ายืนยันเป้าที่ใหญ่โกเมศร์ ทองบุญชู (กรรมการบริหารแผนนโยบายสาธารณะของ มสช. และ สสส.) พูดไว้ เป้าหมายที่ 1 ภาคประชาชนมีพื้นที่ยื่น เป้าหมายที่ 2 ภาคประชาชนควรมีอำนาจ และมีการต่อรองในเชิงงบประมาณภาษีของตนเองมากขึ้น ถ้าเป้าตรงนี้ชัด กระบวนการพัฒนานโยบายที่ใช้แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือมันสำคัญมาก

แต่จุดตายคือ จังหวัดไหนประกาศว่าตัวเองจัดทำแผนแม่บทชุมชนทั้งจังหวัดแบบบูรณาการ ถ้าพื้นที่ปฏิบัติการไม่ใช่ของจริง นั่นคือจุดตาย

สำหรับมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติก็จะสนับสนุนการทำอยู่ 2-3 อย่าง เรื่องแรกคือการถอดบทเรียนออกมา ถ้ายังหานักวิชาการไม่ได้ก็หานักทำสารคดีก่อน ซึ่งพวกนี้ทำได้หลายรูปแบบไม่จำเป็นต้องเอานักวิชาการไปแล้วก็ทำกรณีศึกษาที่เดียว ถ้าหาไม่ได้จริงๆ เพราะหายาก ก็น่าจะมีนักวิชาการที่มีใจลงไปคุยกับชาวบ้าน ลงไปตีความหมายกับสิ่งที่ชาวบ้านทำ

เหตุผลหนึ่งที่เราต้องลงพื้นที่ เพราะว่าได้รับมอบหมายให้
ทำแผนเรื่องสื่อสารสาธารณะ เพราะฉะนั้นต้องลงไปให้เห็นของ
จริง ตรงนี้สำคัญ เพราะว่าที่ลงไปไม่ใช่จะไปตรวจสอบ แต่ได้
รับมอบหมายจากเครือข่ายแผนกับอาจารย์หมอบระเวศ วะสี ว่า
ให้เราเข้าไปเชื่อม เพื่อทำให้มีการสื่อสารกับสาธารณะกับสังคม
ในวงกว้าง พอลงไปแล้วเราเห็นโอกาสในการทำงานร่วมหลายแบบ
ไม่ใช่เฉพาะงานสื่อสาร

เรื่องที่ 2 ที่มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติจะทำคือ ถ้ามันเป็น
ช่วงเปลี่ยนผ่านของกระบวนการงบประมาณและเครือข่าย แผน
ที่เคลื่อนไหวจะต้องมีเวทีพัฒนานโยบาย พัฒนากายใต้แผนงานนโยบาย
สาธารณะ ซึ่งก็มีความชอบธรรมที่จะไปหนุนตรงนั้น เพื่อไม่ให้
ช่วงเปลี่ยนผ่านเป็นช่วงสุญญากาศ เพราะทุกคนก็ทำงานอาสาสมัคร
มันก็จะลำบากนิดหน่อย ซึ่ง 4-6 เดือนนี้เข้าใจว่าเป็นช่วงเปลี่ยน
ผ่านพอสมควร เปลี่ยนผ่านเรื่องงบประมาณและเรื่องอื่นๆ มากมาย

ขณะนี้ในช่วงเปลี่ยนผ่านนโยบาย ก็เข้าไปสนับสนุนใน
เชิงที่ว่าพอที่จะมีเงินอยู่บ้าง ซึ่งก็มีความชอบธรรมเพราะว่าเป็น
กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะ

เรื่องที่ 3 คิดว่ามูลนิธิภายใต้แผนงานพัฒนานโยบายก็อาจ
จะเปิดเวทีสาธารณะในระดับนโยบายส่วนกลาง พอที่จะจัดเปิด
พื้นที่ให้พวกเราได้ประกาศจุดยืนของตนเอง เชื่อมโยงและสนทนา
กับผู้ที่จากรัฐธรรมนูญ สนทนากับผู้ที่กำลังควบคุมกระทรวง
สนทนากับผู้บริหาร พอช. มีความสำคัญที่จะได้เห็นกระบวนการ
พัฒนาทางความคิด การมีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยน เพราะ
กระบวนการในพื้นที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ต้องการ
สร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งได้เห็นโอกาสในการทำงานร่วมอีกหลาย
มิติ หลายมุมมาก

ไพชฌมพล นิมเจลิม

ผู้ประสานงานโครงการบูรณาการแผนชุมชน และแผนพัฒนาชุมชน สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อยากแลกเปลี่ยนถึงประเด็น ‘จังหวัดบูรณาการ’ แต่ว่ากระบวนการแผนแม่บทชุมชนของแต่ละจังหวัด จากพื้นที่ที่มีกระบวนการจะต้องเข้าพบผู้ว่าฯ และร่วมพูดคุยกับผู้ว่าฯ คือก่อนที่จะเข้าไปสิ่งที่จะต้องมีความพร้อมที่สุดคือจะต้องมีข้อมูล เพราะการที่จะเข้าพบผู้ว่าฯ จะต้องมีความพร้อมมีวัตถุประสงค์ ไม่ใช่เพียงเพื่อจะเข้าไปรู้จักและพูดคุยอย่างเดียว ไม่ได้หมายความว่าเราจะไปขอความช่วยเหลือจากผู้ว่าฯ

กระบวนการแผนชุมชนของแต่ละพื้นที่ควรเข้าไปพบอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ควรเข้าไปเพื่อขอเงิน อันนี้คือพื้นฐานของแผนแม่บทชุมชน

ในแผนพัฒนาสังคมฯ ฉบับที่ 10 พูดไว้ชัดเจนในเรื่องยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็ง ให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมและให้ท้องถิ่นนำแผนไปใช้ด้วย ขณะเดียวกันก็มีอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องทำ เนื่องจากแผนชุมชนครอบคลุมทุกเรื่องอยู่แล้วซึ่งเขามีเป้าหมายเชิงคุณภาพดีกว่าแผนชุมชนจะต้องมีกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต เรื่องสวัสดิการสังคม เรื่องความมั่นคงทางอาหาร หลายเรื่องอยู่ในนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ต้องทำหลายเรื่องอยู่ในนั้นด้วย ซึ่งต้องย้อนกลับไปดูที่ชุมชนอีกเหมือนกันว่าที่ผ่านมาแผนชุมชนเราครอบคลุมสิ่งที่มันควรจะมีหรือเปล่า มันครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงจากข้างนอกหรือไม่ เราคำนึงถึงผลกระทบจากข้างนอกหรือไม่ ถ้ายังมองเศรษฐกิจพอเพียง ต้อง

มองผลกระทบที่จะเกิดกับชุมชน

แม้สิ่งที่ทำเป็นทิศทางชัดเจนอยู่แล้ว และในอนาคตอาจจะต้องเพิ่มไปว่า กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นเราใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงไปจับหรือไม่ เวลาทำแผนงานโครงการมองถึงความพอเพียงในชุมชนหรือไม่ เป็นที่น่ายินดีที่เราน่าจะมีทิศทางที่ถูกต้องอยู่แล้ว

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

อาจจะย้อนกลับไปนิดหนึ่ง ผมคิดว่าในเป้าหมายครั้งแรกตอนที่วางแผน เราคิดกันว่าจะขยับกระบวนการขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับจังหวัด และสร้างที่ยืนทางสังคมให้กับภาคชุมชน เท่าที่ฟังมาก็ขยับเป็นระยะไป

ส่วนที่สองคือ เราหวังที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการและเปลี่ยนแปลงวิถีจัดสรรงบประมาณ เพราะฉะนั้นนี่คือความหวังและเป้าหมายอันไกลสุดของกระบวนการขับเคลื่อนแผนแม่บทโครงข่ายชุมชน คิดว่าบริบทจังหวัดน่าจะเป็นบริบทหนึ่งที่จะไปเอื้อกับกระบวนการขับเคลื่อน เป็นการเสริมพลังกัน

ในขณะที่เรามองหาข้อดี มองหากลไกหรือบริบทที่จะส่งผลกระทบต่อการสร้างนโยบายต่อการผลักดัน ไปเอื้อกับกระบวนการขับเคลื่อนภาคประชาชน ซึ่งในฐานะที่เป็นกระบวนการขับเคลื่อนเป็นภาคชุมชน เราต้องการสร้างศักดิ์ศรี แล้วก็เอาภาคชุมชนไปคุยกับหัวหน้าส่วนราชการจังหวัด หรือผู้บริหารจังหวัด

สิ่งที่จะนำไปพูดนั่นคือข้อมูลความเป็นจริง ซึ่งข้อมูลความเป็นจริงนั้นต้องยอมรับว่าทุกหน่วยงานทำข้อมูลกันทั้งหมด ทุกกรมกระทรวงหรือทุกกอง แต่ข้อมูลในพื้นที่ไม่ตรงกันเลย จากทุกฐานข้อมูล เพราะทุกส่วนก็ทำในแบบของตัวเอง เพราะฉะนั้นที่ผ่านมากข้อมูลส่วนใหญ่ต้องยอมรับว่าไม่เป็นจริง ถ้าให้ชาวบ้านได้ทำ

ข้อมูลอย่างแท้จริง แล้วเอาข้อมูลที่ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมเข้าไปนำเสนอ เมื่อนั้นแหละจะมีส่วนร่วมเข้าไปนั่งในระดับจังหวัด ให้ประชาชนที่มีฐานข้อมูลไปนั่งคุย ใช้ข้อมูลเป็นตัวนำเป็นตัวขับเคลื่อนไปผลักดันเชิงนโยบายในระดับจังหวัด

เพราะในระดับชาวบ้านข้อมูลยังไม่มี เพราะชาวบ้านไม่ใช่ นักวิชาการ ชาวบ้านจะต้องนำข้อมูลที่ตกผลึกภายใต้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนให้มันเกิดกิจกรรม ให้จับต้องได้เห็นได้ แต่การที่จะเอาข้อมูลมาเป็นเครื่องมือได้ แล้วกลไกมันสำคัญว่าจะตั้งตรงอย่างไร โดยการสร้างศักดิ์ศรีของเราเอง หรือว่าเราจะไปพลอยอาศัยศักดิ์ศรีคนอื่น ซึ่งจะต้องไปอิงกับภาคีอื่นทั้งหมด ก็ไม่แตกต่างกันอะไรกับแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำให้เองหมดเลย ภาคประชาชนสุดยอด แต่พอส่งไปแล้วเขาไม่ให้ทำสักอย่าง

กระบวนการแผนชุมชนนั้นจะต้องยึดกระบวนการการมีส่วนร่วมเป็นหลัก ภายใต้การวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์ให้เกิดกิจกรรมนำไปสู่การปฏิบัติ แล้วนำผลการปฏิบัติมาเป็นชุดองค์ความรู้ไปสื่อสารกับสาธารณะ ถ้าทำได้ทั้งจังหวัดจะสามารถบูรณาการกันทั้งจังหวัด

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

แผนแม่บทชุมชนหรือแผนชุมชน สิ่งที่เราอยากจะทำเสนอ แลกเปลี่ยนคือ จริงแล้วสิ่งที่เราสนใจและอยากจะทำเห็นผลของมัน คือเรื่องกระบวนการ เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ ซึ่งเคยทำสมัยที่กรมดูแลเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อก่อนกรมจะมีเรื่องนี้อยู่ในกองพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ก่อนที่จะมีการปรับโครงสร้าง ปรากฏว่ามีหลักสูตรที่กรมศึกษาร่วมกับสวีตเซอร์แลนด์ เขามีกระบวนการ Auto-directic learning for sustainability) แปลเป็นภาษาไทยว่า ‘กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน’

เป็นกระบวนการเดียวกัน แต่ตรงนี้จะไปที่การจัดการทรัพยากร จะเอาคนในชุมชนทุกระดับ ไม่จำเป็นต้องเป็นแกนนำ อาจจะมีกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน หลักสูตร 1 เดือน เข้าไปศึกษาบริเวณที่เป็นป่าที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน แหล่งวัฒนธรรมต่างๆ เดินแล้วมานั่งเขียนแผนที่ว่ามีอะไรเป็นแหล่งสำคัญ แล้วแบ่งกลุ่มกันเลือกตามความสมัครใจ แล้วไปเดินศึกษาชุมชน แต่ละกลุ่มก็จะมาสรุปกระบวนการด้วยกัน มันจะเป็นกระบวนการอย่างนี้ ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ ซึ่งเรื่องนี้เมื่อก่อนเป็นหลักสูตรของประเทศสวีตเซอร์แลนด์

จริง ๆ แล้วรูปแบบไม่ได้สำคัญเท่าไร สิ่งที่เราเห็นคือเนื้อหา สิ่งที่ยอมรับได้คือกระบวนการ ทุกระดับทั้งอาจารย์ประจำหรือใครต่อใครยอมรับได้คือ ‘กระบวนการเรียนรู้’ นั่นคือสมัครใจที่จะเรียนรู้ เรียนรู้ร่วมกัน คำว่าแลกเปลี่ยนเรียนรู้คือ มาแลกกัน แล้วเปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนพฤติกรรม

แผนชุมชนอย่างที่พูดไปคือ ระบบการจัดการของชุมชน เป็นเครื่องมือตัวหนึ่งให้ชุมชนได้ใช้ในการจัดการ เพราะถ้าศึกษาตามหลักวิชาการที่เคยพูดบ่อยๆ คือแผนชุมชนเป็นจุดคานงัด เพราะจากการศึกษากระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน จะ

พบว่า ชุมชนที่เข้มแข็ง จะประกอบด้วย 1.ชุมชนต้องมีเวทีพูดคุย
2.มีความสัมพันธ์กับสถาบัน ซึ่งแผนชุมชนเป็นตัวทำให้เกิดอย่างนี้
ทั้งหมด

กรณีตัวอย่างเชิงประเด็น
และร่วมสังเคราะห์

ดำเนินรายการโดย

ผศ.ภก.พงศ์เทพ สุธีรวุฒิ

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้

มี 3 ประเด็นหลัก ที่จะพูดคุยกัน คือ ปัญหาความยากจน ปัญหาสารเคมี และสัมมาชีพ ซึ่งจะเริ่มต้นโดยการเสนองรณัตถ์ตัวอย่างของผู้ใหญ่โกเมศร์ ทองบุญชู

โกเมศร์ ทองบุญชู

ผู้ประสานงานเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนตนเองภาคใต้

กระบวนการขับเคลื่อนของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองภาคใต้นั้น ตัวยุทธศาสตร์สาธิตกับกระบวนการแผนชุมชนคือตัวเดียวกัน เพราะเราเน้นกระบวนการนโยบายสาธิต

คำนิยามของนโยบายสาธิต คือ พลังขับเคลื่อนการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ซึ่งเกิดจากการตกผลึกของขบวนการเครือข่ายภาคใต้ โดยตัวพลังขับเคลื่อน แบ่งออกมาเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1.ระดับปฐมภูมิ นับตั้งแต่ปัจเจกบุคคล เราถือว่าพลังขับเคลื่อนต้องอยู่ในปัจเจกบุคคล ในครอบครัว จากครอบครัวสู่ชุมชน จากชุมชนสู่ท้องถิ่นตำบล

2.ระดับทุติยภูมิ นโยบายสาธิตน่าจะมีส่วนที่ขีดเส้นแบ่งโดยการปกครอง คือระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และเราหลีกเลี่ยงการดำรงอยู่ภายใต้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนฐาน

ทรัพยากรไม่ได้ นั่นก็คือในเขตของพื้นที่ภูมินิเวศ จนไปสู่หน่วยที่สูงสุดของนโยบายสาธารณะคือระดับประเทศ

อย่างไรก็ตาม ในขบวนการขับเคลื่อนสาธารณะของการแผนชุมชน เราให้น้ำหนักหรือหัวใจของการขับเคลื่อน ไว้กับ ‘ตัวกิจกรรม’ ซึ่งตัวกิจกรรมจะต้องพัฒนามาเป็นองค์ความรู้ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และใช้เป็นสื่อเพื่อขยาย

ตอนนี้เครือข่ายแผนภาคใต้ได้กำหนดนโยบายสาธารณะระดับปฐมภูมิไว้ ที่จะต้องขับเคลื่อนในพื้นที่แผนแม่บทชุมชนภาคใต้ ที่ได้ถักทอร้อยกันไว้เป็นเครือข่ายกว่า 500 ตำบลนั้น นโยบายระดับนี้ เราจะเน้นให้มีระบบการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้แผนแม่บทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พื้นที่ที่เห็นภาพได้ชัดคือ ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ถือว่าเป็นพื้นที่ต้นแบบแผนชุมชน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นแหล่งเรียนรู้ได้

อีกเครื่องมือหนึ่งที่ใช้แก้ไขปัญหาความยากจน คือ ‘วิสาหกิจชุมชน’ โดยความหมายของวิสาหกิจชุมชนที่คนในเครือข่ายกำหนด คือ การเน้นกระบวนการผลิตจากฐานทรัพยากรในชุมชนภายใต้ความต้องการของชุมชนและใช้ภูมิปัญญาของชุมชนเป็นหลัก แต่ถ้าเหลือก็เอาออกนอกชุมชนโดยการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

ระบบวิสาหกิจชุมชนที่มีพื้นที่ตัวอย่าง ที่ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีการจัดระบบการเลี้ยงหมู เพราะคนจังหวัดสุราษฎร์บริโภคหมูถึง 12 ล้านตัว แต่กลับไม่มีคนเลี้ยงหมูเลย ชาวบ้านอำเภอพนม ซึ่งเดิมทำอาชีพปลูกยางพารา จึงหันมาเลี้ยงหมู หลังจากเลี้ยงหมู แล้วนำเอาผลผลิตจากหมูคือ ขี้หมูมาทำปุ๋ย ใส่บำรุงต้นปาล์มและพืชผักต่าง ๆ จนขณะนี้ชาวบ้านที่นั่นทำกันอย่างครบวงจร และมีโรงเชือดหมูเป็นของชุมชนเรียบร้อยแล้ว

ส่วนนโยบายทฤษฎีภูมิหมายถึง การเชื่อมโยงที่เครือข่ายต่าง ๆ หลังเกิดเหตุการณ์สึนามิ เราค้นพบว่าผู้ประสบภัยทั้งหลาย ทำได้

แค่แถมมือหรือรับความช่วยเหลืออย่างเดียว องค์กรชุมชนรวมทั้ง เครือข่ายแผนชุมชนภาคใต้ จึงได้ระดมคนเพื่อไปให้การช่วยเหลือ พื้นฟูพื้นที่สีนามิกว่า 2 พันคน เพื่อช่วยสร้างบ้านพักชั่วคราวกว่า 400 หลังและสร้างที่พักถาวรให้กับผู้ประสบภัยในพื้นที่ 4 ชุมชน และทำแผนชุมชนฟื้นฟูพื้นที่ประสบภัยสีนามิกอีก 23 ชุมชน

อีกเรื่องหนึ่งคือ การส่งเสริมระบบกิจกรรมเชิงคุณธรรมใน ชุมชนท้องถิ่น เราเชื่อว่าชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และแม้กระทั่งกระบวนการต่างๆ และแกนนำต่างๆ ถ้ามีคุณธรรม จริยธรรม ชุมชนเหล่านั้นก็จะสามารถผ่านพ้นวิกฤตไปได้

สำหรับกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ พลังใน การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจะต้องเกิดจาก

1. กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเอาข้อมูลมาเรียนรู้ ตัว กระบวนการเรียนรู้หมายถึงกระบวนการเรียนรู้เรื่องของกระบวนการ การจัดทำแผนชุมชน ซึ่งตัวกระบวนการการเรียนรู้สามารถไปปรับ เปลี่ยนวิถีคิดและไปกำหนดนโยบายได้ สุดท้ายจึงนำไปสู่การปฏิบัติ

2. ตัวกิจกรรม การพัฒนาการจะต้องมีนักจัดการความรู้ชุมชน และมีองค์ความรู้

และแหล่งเรียนรู้ มันเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะไปขับเคลื่อน และช่วยขยายกระบวนการนโยบายสาธารณะ

3. สื่อเอกสาร นิทรรศการ การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้

ตำบลเทพนิมิต อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

ขอสะท้อนว่าวิถีชีวิตมุสลิมที่ทำแผนชุมชนแล้ว ได้อะไรจากตรงนี้บ้าง

คำสอนของศาสนาอิสลามนั้นเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว ยกตัวอย่าง การทำนา ถ้ามุสลิมปีหนึ่งทำนาได้ 100 ถึงต้องบริจาค 5 ถึงแก่คนจน หรือมีทองอยู่ 10 บาทครบ 1 ปีต้องบริจาคให้คนจน นี่คือวิถีชีวิตมุสลิมตามที่พระเจ้าได้บอกไว้ว่า “จงทำตัวให้เป็นมีอบน อย่าให้เป็นมีอล่าง” เราไม่ได้แบมือขออย่างเดียว ตอนนี่เราให้ด้วยการคว่ำมือ

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งเกิดในชุมชนจริง ๆ หลังจากทำแผนชุมชนแล้ว เรียกว่า ‘วัฒนธรรมดั้งเดิม’ วันนี้แม่บ้านแกงส้ม แต่ผมมีแกงเนื้อกินด้วย ต่างฝ่ายต่างแบ่งปันซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมนี้กลับมากหลังจากทำแผนชุมชน นอกจากนี้ เรายังมีการคุยและเอื้ออาหารกันในชุมชน หลายอย่างเกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีใครสั่ง อันเป็นผลจากการที่เรามีเวทีนั่งคุยกันและมีกิจกรรมที่หันหน้ามาคุยกัน เกิดความไว้วางใจกัน และเกิดความเอื้ออาหารกัน ปัญหาในชุมชนจึงน้อยลง

ที่สำคัญที่สุด กิจกรรมจากแผน ณ วันนี้ตำบลเทพนิมิตไม่ต้องผลักดัน เพราะเข้าไปอยู่ใน อบต. แล้ว ช่วงที่ผมเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ ค่อนข้างที่จะพูดคุยกับนายก อบต.และกำนันได้ และ ณ ปัจจุบันนี้เขาก็ไว้วางใจผม แต่ผมไม่ได้เป็นผู้ใหญ่แล้ว เพราะฉะนั้นกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตำบลเทพนิมิต อำเภอเขาสมิง จึงไม่ต้องผลักดัน เพราะที่ตำบลเทพนิมิตจะมีข้อตกลงร่วมกันว่า ทุกเดือนจะมีการประชุม และทุกหมู่บ้านจะต้องส่งแผนหรือกิจกรรมให้ อบต. เดือนถัดมาจะต้องกลับมารายงานในที่ประชุมว่าคืบหน้าไปถึงไหน นี่คือผลจากแผนแม่บทชุมชน

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

สำหรับการผลักดันเรื่องทำแผนชุมชนใน กทม. และในเขตเมือง เชื่อว่าเทศบาลต่างๆ มีปัญหาด้วยกันทั้งนั้นเพราะคน วัฒนธรรม วิถีชีวิต และอาชีพต่างหลากหลาย จึงเป็นเรื่องยุ่งยากในการเก็บข้อมูลและประชุม หลายครั้งที่เราเจอคือ ที่ผ่านมาระกาหนดเวที และเวลาเอง โดยไม่เคยถามว่าเขาพร้อมเมื่อไหร่

แต่ถ้าเขาได้กำหนดเวลาเอง เขาจะเป็นคนประสานเอง และต้องเข้าใจคนเมืองด้วยว่าวัฒนธรรมและจริตเขาเป็นอย่างไร ถ้าเขาบอกว่าคุยแค่ 1 ชั่วโมงก็ต้อง 1 ชั่วโมง แต่ภายใน 60 นาที นั้นต้องทำให้เขาเกิดความอยาก ความต้องการคุยมากขึ้น จน 1 ชั่วโมงก็จะกลายเป็น 2 ชั่วโมงหรือมากกว่า นี่เป็นวิธีที่ใช้กับคนเมือง

คำถามก็จะตามมาอีกว่า ระหว่างจังหวัดเล็ก ๆ และจังหวัดใหญ่ ๆ แผนแม่บทจะใช้งานได้เหมือนกันหรือไม่

คำตอบคือ ทำได้ และวิธีการไม่ยาก แต่จังหวัดใหญ่จะต้องทำบูรณาการในระดับอำเภอ พออำเภอเสร็จ ก็จะต่อไปถึงเป็นจังหวัดได้ สมมติว่า จังหวัดนครราชสีมา มี 10 อำเภอ มีเพียง 4 อำเภอเท่านั้นที่มีความพร้อม ก็เอา 4 อำเภอ นั้นก่อน แล้วจึงค่อยเอามาเชื่อมต่อกัน เพื่อไปถึงระดับจังหวัด เพราะถ้าไปเริ่มที่จังหวัดก่อน พลังขับเคลื่อนจะไม่เพียงพอ

ถ้าจังหวัดเล็ก ๆ มี 9-10 อำเภอ สามารถทำทั้งจังหวัดได้ทันที ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องควรมีตัวเชื่อมโยงเครือข่าย เช่น แกนนำชุมชน และทีมงานเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นทิศทางของยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน

จังหวัดบุรีรัมย์

ในฐานะที่เคยเป็นคณะทำงานประเมินแผนชุมชนของท้องถิ่น เราไม่มีแผนชุมชน สวัสดิการชุมชนหรือการจัดอาชีพต่างๆ กระทั่งการรวมกลุ่ม นอกจากโครงสร้างพื้นฐาน

หากเรามีแผนท้องถิ่น แต่ อบต.ไม่เคยรับข้อเสนอของเรา กลับไปรับข้อเสนอของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและผู้บริหาร ฉะนั้นแผนท้องถิ่นที่ว่านี้จึงไม่ใช่แผนชุมชนเหมือนที่ท้องถิ่นอื่นมี เพราะเป็นแผนที่มียู่แล้วตั้งชุมชนเข้าไปรับรองเพื่อให้เกิดความชอบธรรม เรื่องงบประมาณเท่านั้น ซึ่งจริงๆ แล้วนั่นก็คือ ความไม่ชอบธรรมนั่นเอง

สรุปคือ ภาคอีสานมีแต่แผนท้องถิ่นที่ไม่ใช่แผนชุมชน และเป็นไปได้หรือไม่ที่รัฐจะเข้ามาช่วยโดยสวมบทบาทเป็นพี่เลี้ยงให้ภาคประชาชน สำหรับการผลักดันให้เกิดแผนชุมชนขึ้นมาจริงๆ

ผศ.ภก.พงศ์เทพ สุธีรุฒิ

วิธีการทำงานเรื่องแผนแม่บทชุมชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ น่าจะประกอบไปด้วย 3 ส่วน

1. การขับเคลื่อนเชิงธรรมาภิบาล ธรรมชาติในที่นี้ หมายถึง หลักการชุมชนเข้มแข็ง เมื่อไหร่ที่ชุมชนเข้มแข็ง เราจะยึดครองพื้นที่ ยึดครองประเด็นได้ หลังจากนั้น ภาครัฐ ภาคท้องถิ่น จะมาเชื่อมต่อกับชุมชนเอง แต่จะทำอย่างไรให้ชุมชนเข้มแข็ง ผมคิดว่า น่าจะเริ่มจากการเขียนแผน เพราะส่วนหนึ่งของแผนเกิดจากชาวบ้าน แต่พอเวลาเขียนจริง เรากลับจำลองวิธีการคิดแบบ

ภาครัฐมาใช้ จึงไม่สัมฤทธิ์ผล

2.เชิงโครงสร้าง ทำอย่างไรที่จะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือภาครัฐ ภาคท้องถิ่นพึงเสียงและให้ความเชื่อถือในตัวชาวบ้าน เพราะกระบวนการนี้อาจทำให้เราสามารถคานอำนาจทางการเมือง ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติได้ เช่น การจัดตั้งเวทีพูดคุย เพื่อทำแผนแม่บทเสนอท้องถิ่นและจังหวัดว่าจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องใดบ้าง รวมทั้งกำหนดกฎ กติกา ขึ้นมาเป็นกรอบ ซึ่งจะทำให้กระบวนการแผนแม่บทชุมชนเกิดขึ้นได้จริง

3.ต้องมีตัวเชื่อมที่มีความสามารถ เพื่อการขับเคลื่อนต่อไปในระดับที่ใหญ่ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นตัวเชื่อมระดับกลาง ระดับท้องถิ่น ระดับพื้นที่ ไม่เช่นนั้น เรื่องราวต่างๆ จะไม่ได้รับการผลักดัน และปัญหาก็ยังคงวนเวียนอยู่ในชุมชน

และวิธีการทำให้หน่วยงานต่างๆ ยอมรับแผนชุมชน มีด้วยกัน 2 วิธี

1.ทำให้ชาวบ้านเข้มแข็ง แล้วชาวบ้านจะสามารถยึดพื้นที่ยึดประเด็น ดังนั้นไม่ว่าใครจะเข้ามามีอำนาจปกครอง ก็ต้องฟังเสียงจากชุมชน

2.ถ้าภาคประชาชนยังไม่เข้มแข็ง ไม่ค่อยฟังเสียงจากภายนอก จำเป็นต้องตั้งเงื่อนไข กติกาขึ้นมา เช่น บัญญัติในรัฐธรรมนูญ บัญญัติในกฎหมาย หรือแผนของสภาพัฒนาฯ โดยต้องทำงานแบบคู่ขนานไปด้วยกัน

แก้ว สังข์ชู

ในทางปฏิบัติ จำเป็นต้องมีการสนับสนุนให้สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาเกิดขึ้นได้จริง ซึ่งมีอยู่ 2 ระดับ

1. หนุนเสริมกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้แผนชุมชน เพื่อให้เห็นรูปธรรมการมีส่วนร่วม ตลอดจนมีกระบวนการและข้อมูล

2. หนุนเสริมผ่านคณะทำงานในระดับพื้นที่ที่มีตัวตนและเป็นที่ยอมรับของคนในระดับพื้นที่ว่าเขาจะทำอะไรเชิงพื้นที่ที่เป็นประเด็นสาธารณะ

ถ้าเป็นส่วนระดับชาติ ณ วันนี้ ถ้าบรรจุเอาไว้ในรัฐธรรมนูญ ผมไม่เชื่อ เพราะรัฐธรรมนูญปี 2540 กว่า 30 มาตรา มีเนื้อหาเอื้ออำนวยให้กับประชาชนอย่างที่สุด แต่กลับไม่ออกกฎหมายลูกเป็นไปได้อะไรหรือไม่ว่า เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค ต้องจัดเวทีสาธารณะเพื่อเสนอออกกฎหมายพระราชบัญญัติเลยว่า ต่อไปนี้ การพัฒนาประเทศต้องมีแผนชุมชนทุกระดับ และบรรจุเอาไว้ในระเบียบบริหารราชการแผ่นดินว่าในอนาคตประเทศไทยต้องมีแผนชุมชนทุกหมู่บ้าน ภายใต้ 3 หัวใจหลักคือ มีข้อมูล มีส่วนร่วม และนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา

ผู้ร่วมสัมมนา

จากประสบการณ์การทำงานส่วนตัว ขอย้ำว่าก่อนทำกระบวนการแผนแม่บทชุมชน จะต้องมีความเข้าใจก่อน เพื่อสำรวจดูว่า คนในตำบลพร้อมหรือไม่ เรียนรู้เพียงพอหรือยัง และเมื่อเปิดเวทีขึ้นมาแล้ว จะต้องทำอยู่ภายใต้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนทุกหน่วย จนรับรู้ปัญหาและคิดหาทางออกด้วยกัน นำ

มาซึ่งสำเนียงร่วมของชาวบ้านที่จะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ที่สำคัญหน่วยงานระดับสูงขึ้นไปอย่าง อบต. ต้องรับปัญหาเหล่านี้ไป นี่คือหัวใจของการทำแผนชุมชน ภายใต้การเก็บข้อมูลที่เป็นจริง

ผู้ร่วมสัมภาษณ์

จากกรุงเทพฯ

กรุงเทพฯ เองมีความชัดเจนเรื่องการไม่ยอมรับ ด้วยโครงสร้างที่แตกต่างจากต่างจังหวัด คือ ผู้ว่าราชการจังหวัดมาจากการเลือกตั้ง

กทม. มีความชัดเจนว่าถ้าคนระดับบนไม่เห็นด้วย ก็ไม่มีทางดำเนินการใดๆ ได้เลย ถึงแม้ว่ากระบวนการหรือโครงการของชุมชนจะมีประสิทธิภาพเพียงใด แต่ถ้าระดับบนจะมีการทำแผนหรือทำให้เป็นกระบวนการ จะทำโดยส่งเจ้าหน้าที่รัฐที่เดิมไม่ค่อยยอมรับความคิดของชาวบ้าน ไปอบรมให้เปลี่ยนระบบความคิด แล้วก็ส่งผู้นำชุมชนไปอบรมการเป็นวิทยากรแผน จากนั้นจึงค่อยมาเคลื่อนกระบวนการ ซึ่งทำกันแค่คนระดับบน

ส่วนทีมเครือข่าย ขณะนี้มีกว่า 60 ชุมชนที่เริ่มทำแผน โดยไม่ได้ไปอิงงบประมาณของ กทม. ในการขับเคลื่อนแผน โดยเจ้าหน้าที่ของ กทม. ที่อบรมมาแล้วและจะมาลงทำแผน ซึ่งไม่แน่ใจว่าทำถูกหรือไม่ แต่เท่าที่เห็นเป็นคนละอย่างกับที่ชุมชนทำกันเอง

ก่อนหน้านี้ กทม. ไม่ยอมรับในส่วนของกระบวนการชาวบ้าน เราเคยเสนอเรื่องการเปิดเวทีสาธารณะไป แต่ผู้ว่าฯ สมัยนั้นคือ สมัคร สุนทรเวช ไม่มาร่วมเปิดงานต่างๆ ที่เชิญไป นั่นแสดงให้เห็นการไม่ยอมรับในแผนชุมชน

ฉะนั้นกระบวนการทำแผนเราจึงไม่ฟัง กทม. ชุมชนทำกันเองมานานพอสมควรแล้ว เพียงแต่ว่ายังไม่มีการจัดระบบอย่างชัดเจน

มากนัก แต่ก็สามารถเคลื่อนกิจกรรมกันเองได้ พอเป็นแบบนี้ เขตจึงเริ่มเห็นและยอมรับ ขณะนี้มีเขตใน กทม. ยอมรับเครือข่ายเราแล้ว 26 เขต จากทั้งหมด 50 เขต

โดยสรุป ในการทำแผนชุมชน ถ้าชุมชนแสดงตัวตนและพลังออกมาให้เห็นก่อน ภาครัฐจึงจะยอมรับ และนำไปสู่ผลสำเร็จในที่สุด

ผู้ร่วมสัมมนา

แล้วจะทำอย่างไรให้ภาครัฐยอมรับ?

ไพชุลมพล นิ้มเฉลิม

ผู้ประสานงานโครงการบูรณาการแผนชุมชน
และแผนพัฒนาชุมชน

ในฐานะเจ้าหน้าที่รัฐ น่าจะเปิดพื้นที่ให้ภาครัฐ เช่นเดียวกับเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชน เราต้องให้ออกพื้นที่ในการที่จะหว่านพืชลงไป เพื่อพืชจะได้เติบโตขึ้นมา

ในกระบวนการของแผน ภาครัฐเข้าร่วมได้ด้วยการหนุนเสริม เช่น ในขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล เพราะภาครัฐมีความชำนาญในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บมา อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในกระบวนการแผนแม่บทชุมชนได้

อย่างน้อยๆ การเปิดพื้นที่ให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วม จะเป็นการพัฒนาปรับกระบวนการทัศน์ของภาครัฐเองด้วย

สุวรรณมา อยูโต

จังหวัดชัยนาท

ชัยนาทเป็นจังหวัดหนึ่งซึ่งเชื่อมต่อกับภาครัฐมาตั้งแต่แรก คือตั้งแต่เริ่มเข้ามาในเครือข่ายแผน 4 ภาค เพราะพวกเราทำงานเป็นทีม เคลื่อนตัวพร้อมกันทั้งจังหวัด

ช่วงแรกเราเข้าไปหาปลัดจังหวัด เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องแผนชุมชน ท่านก็เห็นด้วยกับการจัดเวทีพูดคุยในระดับจังหวัด ปรากฏว่าผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นด้วย ภาคประชาชนก็พร้อมทำงาน ทุกฝ่ายจึงเคลื่อนงานพร้อมกันหมด

นี่เป็นตัวอย่างของแผนที่ทำโดยภาคประชาชน และเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนจังหวัดแล้ว

แก้ว สังข์ชู

ณ วันนี้ในกระบวนการภาคชุมชน สิ่งที่ยืดหยุ่นมากที่สุดคือระเบียบบริหารราชการแผ่นดินภายใต้งบประมาณที่ยังไม่ได้รับการแก้ ซึ่งถ้าไปหนุนเสริมงบประมาณจะต้องผ่านกลไกของรัฐเพื่อเป็นที่รองรับ

เป็นไปได้หรือไม่ถ้าจะเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เอาชาวบ้านเป็นศูนย์กลางและทำให้ภาคชุมชนเข้มแข็ง แต่จะทำได้อย่างไร เพราะอุปสรรคสำคัญคือ ขาดงบประมาณ นี่คือข้อเสนอที่อยากให้เราไปขบคิดกันต่อในเชิงรายละเอียด

อีกเรื่องหนึ่ง ณ เวทีนี้มีการถกกันหลายครั้ง แต่ยังไม่ตกผลึกทางความคิด คือคำว่า

‘ฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น’ บางคนยังคิดว่าเป็นกิจกรรม ซึ่งผิด

อย่างสิ้นเชิง

คำว่า ‘ฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น’ กินความตั้งแต่วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม ทุกๆ อย่าง และทั้งหมดขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของพื้นที่และข้อมูลที่มีอยู่ กระบวนการแผนชุมชนเปรียบเหมือนรถแทรกเตอร์ที่กรุยทางไปก่อน พอเจออะไร ก็ค่อยแก้ปัญหา จัดเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของสังคมทุกระดับ ซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุน 2 เรื่อง

1.สนับสนุนในการเชื่อมโยงทุกระดับกลไก เป็นการเชื่อมโยงพัฒนาสื่อสาธารณะทุกระดับเพื่อผลักดันสิ่งเหล่านี้ไปสู่ประเด็นต่างๆ และให้หน่วยงานต่างๆ ได้รับรู้พร้อมกัน

2.สนับสนุนตำบลให้ขับเคลื่อนสู่เป้าหมายที่วางไว้ในกระบวนการแผนชุมชน

โกเมศร์ ทองบุญชู

วันนี้คณะกรรมการส่วนใหญ่ที่มีบทบาทในสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ยังมองการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นเป็นกิจกรรมแล้วก็สร้างคนของตัวเองมาเขียนงบประมาณ เครือข่ายแผนจะเวียนวนอยู่กับตรงนั้น เพราะฉะนั้นเราต้องมีที่ยืนของเราเอง ไม่งั้นกระบวนการที่คิดที่เราอุตส่าห์คิดกันมาก็จบ

ไพฑูมพล นิมเฉลิม

ในอดีตเคยมีการพัฒนาชนบท แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าจะอยู่ในขอบข่ายนี้ จากนั้นจึงมีโครงสร้างและมีคณะกรรมการในแต่ละระดับ และเครื่องมือที่สำคัญของการแก้ปัญหาแต่ละระดับ

นั่นคือ ‘แผน’

แผนในที่นี้ คิดขึ้นในแต่ละอำเภอหรือจังหวัด เป็นการคิดค้นหาจากปัญหา โดยไล่มาจากระดับล่าง ขึ้นบน แต่เมื่อพูดถึงแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบัน เหมือนเป็นการสั่งลงมาว่าข้างล่างต้องทำอะไรบ้าง ไม่ได้เกิดการสะท้อนขึ้นมาจากด้านล่าง

ในอดีตที่ผ่านมา กระบวนการพัฒนาชนบทจะมีปัญหาคือ สิ่งที่ข้างบนโยนลงมานั้นเป็นคนละอย่างกับปัญหาจริง หรือเป็นเรื่องเดียวกันแต่งบประมาณที่ลงมา ไม่ทันต่อกระบวนการจัดการ ไม่มีทางตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

แก้ว สังข์ชู

เรื่องที่น่าเป็นห่วงมากที่สุด คือ แม้จะรู้ว่าในอนาคตข้างหน้า มีหน่วยงานต่างๆ รอจะใช้งบประมาณสนับสนุน แต่ที่สำคัญ เขาต้องเกิดความมั่นใจในสิ่งที่เราทำด้วย เราเองในฐานะผู้ทำแผนจะต้องตอบตัวเองให้ได้ชัดเจนว่า เป็นใคร ทำอะไร และทำเพื่อใคร ถ้าทำเช่นนี้ได้ ผมเชื่อว่าทุกภาคส่วนพร้อมให้การสนับสนุน

ไพฑูมพล นิมเฉลิม

ต้องเข้าใจว่าระบบงบประมาณแผ่นดินนั้น จะให้งบฯ โดยตรงกับชาวบ้านไม่ได้ ต้องผ่านหน่วยงาน และรัฐต้องช่วยอำนวยความสะดวกให้

ดวงพร เฮงบุญพันธ์

ในส่วนของคุณลธิสาธารณสุขจะช่วยสร้างบริบทให้เครือข่ายแผนแม่บทเคลื่อนตัวอย่างเป็นที่รู้จักและมีเครื่องมือในการสื่อสารในระดับหนึ่ง หน้าที่เราคือว่า เชื่อมนักวิชาการไปถอดประสบการณ์ของแกนนำชุมชนคนต่างๆ แล้วประสาน และนัดปรึกษาหารือกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง กับผู้มีอิทธิพลอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มที่จะ ‘พลิก’ ทิศทางของแผนฯ ได้

ไพฑูมพล นิมเฉลิม

กระบวนการของแผนชุมชน ต้องตอบคำถามให้ได้ว่า สามารถทำให้เกิด 3 เรื่องหลักๆ ต่อไปนี้ได้หรือไม่ ได้แก่

1. เพิ่มทุนทางเศรษฐกิจได้หรือไม่
2. ทำให้ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ค่อนข้างมีปัญหาพื้นกลับคืนมาหรือไม่
3. ทำให้ทุนทางสังคมคือความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคน กลับฟื้นคืนมาหรือไม่ ในความหมายนี้คือ ทำให้ชาวบ้านหันมารวมตัวร่วมคิดร่วมทำกันมากขึ้น จนสามารถสร้างทุนทางวัฒนธรรม และสร้างภูมิคุ้มกันต่างๆ ได้

ดวงพร เฮงบุญพันธ์

ในส่วนที่ มสช. จะเข้าไปช่วย มีดังนี้

1. สร้างบริบทให้เครือข่ายแผนแม่บท เคลื่อนตัวอย่างเป็นที่รู้จักและมีเครื่องมือในการสื่อสารในระดับหนึ่ง โดยสื่อสารสาธารณะ จะช่วยในขั้นตอนนี้ได้ ขณะนี้ มสช. จะทำสารคดีช่วยขับเคลื่อนอีกทางหนึ่ง เพราะสารคดีมีวิธีคิด มีมิติการมอง และสร้างความเข้าใจได้ในอีกแบบหนึ่ง

2. เรื่องศึกษาดูงาน หลังจากพูดคุยกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เราจำเป็นต้องเลือกที่ใดที่หนึ่ง ถ้าพื้นที่ใดมีความชัดเจนมากที่สุด ก็จะไปตรงนั้น สุดท้ายเราก็สนับสนุนการจัดเวทีโดยรวม หน้าที่เราคือ เชื่อมโยงกับนักวิชาการเพื่อไปถอดประสบการณ์ของแกนนำชุมชนเพื่อเขาจะไปแปลงสารใหม่เชิงทฤษฎีที่น่าเชื่อถือ

บทบาทสำคัญที่คุณหมอประเวศมอบหมายให้ มสช. รับผิดชอบในฐานะเครือข่ายของแผนคือ สื่อสารสาธารณะ เรื่องนี้ถือเป็นส่วนสำคัญ เพราะการจะสื่อสารกับสังคมโดยภาพรวมได้ เราต้องมีของจริงไปยืนยันให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจริง อันได้แก่

1. เกิดผลลัพธ์จริง
2. เกิดผลผลิตจริง
3. เกิดผลกระทบจริง

การสื่อสารสาธารณะ แบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน

1. ต้องมีการจัดการ เพราะถ้าไม่มี จะไม่เกิดกระบวนการใด ๆ ทั้งสิ้น

2. จัดหมายข่าว เพราะจัดหมายข่าวดูเหมือนง่ายแต่ยาก โดยเฉพาะทำแบบเครือข่ายจะยากขึ้นไปอีก ทั้งนี้ข้อดีของจัดหมายข่าวคือ เป็นสื่อท้องถิ่นที่แสดงความเคลื่อนไหวได้ค่อนข้างดี รู้ว่าใครทำอะไร และใช้ตรงนี้เรียนรู้ร่วมกัน

3. เรื่องสื่อสารมวลชน ตอนนี้อยู่ มสช. มีคอลัมน์ประจำ

ในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ส่วนสื่อวิทยุ ตรงนี้ไม่น่าจะยากถ้ามีการจัดการที่ดี โทรทัศน์ก็เช่นกัน

4. สื่อบุคคล มักเรียกว่า ‘ผู้มีอิทธิพล’ ยกตัวอย่าง เวลาลงพื้นที่ปฏิบัติการจริง จะต้องมีคนนำเสนอดีๆ และมีเสน่ห์ ขณะที่ประชาสัมพันธ์หลักคือ คุณหมอบริเวณ ที่ท่านพูดถึงทุกโอกาส เขียนลงไปในทุกฉบับ ทุกบทความ เช่นเดียวกับอาจารย์ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ผู้มีอิทธิพลอีกท่านหนึ่งที่มีคุณค่า สื่อได้ทั้งสารและสารที่กระทบใจ

ผู้นำในเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนเองก็ต้องเป็นสื่อด้วย ทั้งยังต้องมีศักยภาพในการออกสื่อต่างๆ รวมทั้งมีกลวิธีในการเจรจาต่อรอง

การสื่อสารระดับภาค แบ่งได้ดังนี้

1. ผู้นำหรือแกนนำ ถือเป็นสื่อใหญ่และทรงอิทธิพล
2. สื่อบุคคล มีประโยชน์ในแง่ความเชื่อมโยง สร้างเครือข่าย และสร้างความเป็นเอกภาพในระดับภาค ยกตัวอย่างเช่น เครือข่ายสื่อมวลชนท้องถิ่น หนึ่งความมีเอกภาพในระดับภาค เรามีสื่อมวลชนในระดับภาค เราคงอาจจะได้ทำงานกับเขาไม่ค่อยเยอะเท่าไร เพราะสื่อส่วนใหญ่เป็นสติงเกอร์ ก็อาจจะลำบากหน่อย แต่ส่วนนี้คุณเนาวรัตน์ ชุมยวง จะเชื่อมไม่ได้

การสื่อสารระดับพื้นที่และประเด็น

1. วิทยุชุมชน เป็นอีกหนึ่งเครือข่ายที่จะต้องไปวิเคราะห์เชิงพื้นที่ให้ละเอียดใกล้ชิด เพราะเนื้อหาที่สื่อสารออกไปมีส่วนโน้มน้าวชาวบ้านสูง

2. เวทีสาธารณะ ซึ่งทำอยู่แล้ว และเชื่อว่ามีพลังมากอยู่แล้ว

ข้อตกลงเรื่องการผลิตสื่อและงานรณรงค์

ข้อตกลงเรื่องการจัดการ

1. ตั้งกรอบ

2. ตั้งทีมจัดการ โดยมาประชุมกันทุกเดือน ส่วนการมอบหมาย

ภารกิจถือว่าเป็นภารกิจร่วม ให้ มสช. เป็นบรรณาธิการ และทางเครือข่ายส่งคนมาเป็นบรรณาธิการร่วมอีก 2-3 คน ซึ่งในเบื้องต้นมีข้อเสนอเข้ามา 2 คน คือ

1. เจษฎา มิ่งสมร จากคณะเชิงเทรา

2. สุนทร ดุจดา จากศรีสะเกษ

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวในทุกเรื่องทีกล่าวนั้น จะต้องปฏิบัติให้ได้ 3 อย่าง คือ

1. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ในส่วนนี้ระดับพื้นที่มีความชำนาญ

2. ต้องเป็นนักณรงค์ ทำการตลาดผ่านทุกเวที หมายความว่า ถ้ามีโอกาสต้องพูด ต้องให้ข้อมูลตลอด

3. เป็นนักลอบบี้ ซึ่งสำคัญ แต่การลอบบี้ในที่นี้จะต้องเป็นไปตามทางของเรา อย่าประนีประนอมมาก ต้องยื่นคำขาดพอสมควร

กรณีตัวอย่างระดับตำบล และร่วมสังเคราะห์

ดำเนินรายการโดย
ดร.วณี ปิ่นประทีป
มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

กำนันเกษตร ยศบุญเรือง

ผู้ประสานงานแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค

ตัวแทนจาก จังหวัดน่าน

กรณีศึกษา ตำบลศรีสะเกษ อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน

อุปสรรคปัญหาในการจัดทำแผนชุมชนเป็นเรื่องยุ่งยากพอสมควร ยกตัวอย่างเรื่องการทำแผนแม่บทชุมชนกับหมู่บ้าน จะต้องลงไปทำความเข้าใจกับระดับแกน เพราะถ้าไม่ทำจากหมู่บ้าน ก็ไม่สามารถทำงานในระดับตำบลได้

ลักษณะการทำงานเรื่องแผนแม่บทชุมชนภาคสนาม ของตำบลศรีสะเกษ อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน สรุปได้ดังนี้

1. โดยปกติ หมู่บ้านจะมีการประชุมทุกเดือน เพื่อพูดคุยปัญหาต่างๆ แต่การทำแผนแม่บทชุมชนที่ผ่านมา ไม่ได้เข้าไปคุยในที่ประชุม แต่เป็นไปในลักษณะแจ้งให้ทราบ ไม่ใช่การรับข้อมูลจากชาวบ้านแล้วมาจัดทำแผน ซึ่งเรื่องราวความเดือดร้อนจริงจะไม่ถูกบรรจุเข้าไปด้วย

2. หลังการประชุมหมู่บ้าน พบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ขึ้นตอนต่อมาก็คือ วางระเบียบของหมู่บ้านขึ้นมา เช่น ถ้าสามีภรรยาทะเลาะกันส่งเสียงดัง จะถูกปรับ 500 บาท เป็นต้น

3. แบ่งกลุ่มหรือคุ่มอย่างชัดเจนภายในชุมชน แล้วกระจาย

อำนาจให้คนในแต่ละคุ่มจัดการและพัฒนาตัวเอง ถ้าคุ่มไหนไม่
ก้าวหน้าหรือถอยหลัง สมาชิกในคุ่มก็จะจัดการแก้ปัญหาตัวเอง

4.การประนีประนอมข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน โดยใช้กฎหมาย
หมู่บ้านที่มีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งเขต การจัดการ การ
ลงโทษ และการบริหารเงิน การออม

5.การจัดทำแผนวัน แผนเดือน แผนปี

แผนวันหมายถึง การบันทึกข้อมูล เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน
แต่ละวัน ส่วนแผนเดือนคือ การนำข้อมูลทั้งหมด มาแก้ปัญหา
จัดการ และแผนปีคือ การนำเอาข้อมูลเวทีสาธารณะของทุก
เดือนมาพิจารณาร่วมกัน ทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพ ได้
ข้อสรุปแล้วส่งต่อไปยังองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

การจัดทำเช่นนี้ ทำให้รู้เรื่องราวต่างๆ รวมถึงประวัติความ
เป็นมาของหมู่บ้าน ที่สำคัญ รู้ถึงแนวทางที่จะพัฒนาต่อไปได้
อย่างถูกต้อง

ผลที่เกิดจากการกระทำของแผนชุมชนตามกระบวนการ
ข้างต้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน อาทิ ชาวบ้านรัก
ถิ่นเกิด มีความสามัคคี และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากกิจกรรม
ต่างๆ ที่ได้ทำร่วมกัน ทุกคนรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องร่วมกัน มีผลไป
ถึงความน่าเชื่อถือกับการทำงานในระดับตำบล

ในหลักการคร่าวๆ เป็นเช่นนี้ นำมาประยุกต์ใช้กับปัญหาที่
เกิดขึ้นจริง ยกตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุในพื้นที่ได้รับสวัสดิการไม่ทั่ว
ถึง หมู่บ้านจัดโครงการออมวันละบาท แล้วเอาเงินในส่วนนี้มา
จัดสรรให้ผู้สูงอายุอย่างเท่าเทียม โดยในการทำงานสวัสดิการชุมชน
จะมีธนาคารชุมชน คอยให้ดอกผลแก่หมู่บ้านปีละ 3-4 แสน
บาท แล้วจึงนำเงินก้อนนี้ไปจัดทำเป็นสวัสดิการอื่นๆ ต่อไป

ด้านการปกครองในหมู่บ้าน จะยึดหลักการสมานฉันท์
จัดตั้งเวทีเพื่อเลือกผู้ใหญ่บ้าน ตั้ระบบอุปถัมภ์ต่างๆ ออกไป
เรียกว่า ‘แผนจัดการผู้นำ’

แผนต่างๆ ที่ยกตัวอย่างทั้งหมดนี้ ถูกส่งเข้าไปอยู่ในแผน

ของ อบต. ทั้งหมดแล้ว รอเพียงแต่การดำเนินการ

กำนันสุรินทร์ นิลเลิศ

ตัวแทนจากอำเภอทอง

กรณีศึกษา ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

แผนชุมชนมีเสน่ห์ตรงที่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ความหลากหลาย เห็นได้ทั้งความต่างทางบริบท ความต่างทางปัญหา ตลอดจนวิธีจัดการปัญหา แต่ถ้าเรามีการเรียนรู้กันอยู่ต่อเนื่องแล้ว จะทำให้เกิดทิศทางใหม่ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา และเหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ด้วย เพราะภาคต่าง ๆ ต่างก็มีปัญหาไม่เหมือนกัน

ในภาคกลางจะมีเรื่องความเจริญ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคน นี่เป็นจุดหนึ่งที่แผนชุมชนต้องปรับระบบและทิศทางเพื่อนำมาสู่เครื่องมือที่ใช้สำหรับการฟื้นฟูทางสังคม ทางธรรมชาติ และความสมดุลต่างๆ ให้กลับคืนมา

จังหวัดอ่างทองเป็นพื้นที่เกษตรเล็ก ๆ ประกอบด้วยแม่น้ำ 2 สาย พื้นที่การปกครอง 7 อำเภอ 73 ตำบล 513 หมู่บ้าน ประชากร 2.8 แสนคน มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในอันดับ 5 ของภาคกลางและอันดับที่ 36 ของประเทศ

จุดกำเนิดของแผนชุมชน จังหวัดอ่างทอง โดยเฉพาะที่ตำบลบางเจ้าฉ่า เกิดการเรียนรู้มาตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ พ.ศ. 2539-2540 ที่ผ่านมา ทำให้ได้รู้ว่าชาวบ้านมีหนี้สินจริงๆ ในอัตราเท่าไร ผิดจากสมัยก่อนที่นักปกครองไม่มีทางรู้ได้เลย นี่คือบทเรียน แต่เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชนสักระยะหนึ่ง เราเริ่มเห็นคุณค่า และเครื่องมือที่จะนำไปสู่การพัฒนาเรื่องของชุมชนอย่างมีพลังและมีศักยภาพ บางเจ้าฉ่าได้เรียนรู้มา

จากกองทุนชุมชนและต่อยอดมาหลายส่วน โดยเฉพาะการใช้ตัวของชุมชนเองเป็นฐานของการเรียนรู้ ต่อยอด และนำมาเป็นเครื่องมือเชิงนโยบาย จนวันนี้ได้ขยายผลจากตำบลเล็กๆ ไปสู่พื้นที่ข้างเคียงอีก 4 ตำบล

อ่างทองมีทิศทางของการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมสุขภาวะ ซึ่งแผนชุมชนไม่ได้ทำเรื่องของเศรษฐกิจด้านเดียว หรือแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว เพราะทุกเรื่องล้วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย แต่สถานการณ์ไหนที่รุนแรง ก็หยิบตรงนั้นมาแก้ไขก่อน

ฉะนั้น การที่จะนำไปสู่การส่งเสริมสุขภาวะได้นั้น ต้องนำนโยบายของรัฐ นโยบายขององค์กรต่าง ๆ ไปต่อยอดกับนโยบายระดับของชุมชนที่มีอยู่เดิม แล้วนำมารวมกันเป็นทุนของชุมชน การเสริมสร้างบทบาทของชุมชนเช่นนี้ ถือเป็นหัวใจที่จะนำไปสู่การฟื้นการแก้หรือสร้างความสมดุลได้ ท้ายที่สุดก็จะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน

หลักการโดยรวมข้างต้น แบ่งเป็นมิติด้านการพัฒนาทางกาย โดยเฉพาะด้านสุขภาพ ชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1.การออกกำลังกายภายในหมู่บ้าน โดยการรับผิดชอบร่วมกันของผู้นำชุมชนและชาวบ้านทุกกลุ่ม โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท แบบแรกคือ การออกกำลังกายตามกระแส เช่น แอโรบิก ของผู้นำ แบบที่สองคือ การออกกำลังกายทางสังคม สนับสนุนให้กลุ่มแม่บ้านทำข้าวซ้อมมือ ทุกอาทิตย์มาซ้อมข้าวด้วยกันแล้วเอาไปขาย ได้ผลทั้งทางกายและเศรษฐกิจ

2.การกิน และอาหารต่างๆ เนื่องจากชุมชนจะเป็นจุดพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงต้องมีการดูแลด้านสาธารณสุข อาหารความปลอดภัย และการบริการ ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในชุมชน

3.การเฝ้าระวัง เรามีพลังของอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ในการตรวจ ดูแลสุขภาพเบื้องต้น รวมทั้งโรคระบาดและโรคอื่น ๆ

ด้วย

4. การป้องกันผลกระทบจากสุราและยาสูบ ส่งเสริมให้เล่นกีฬา เช่น ฟุตบอลระหว่างตำบล ลดปัญหาด้านพฤติกรรมล่อแหลมและอันตรายลงไป

5. การป้องกันอุบัติเหตุ ทั้งทางถนน และภายในชุมชน จะมีอาสาสมัครคอยให้ความรู้

6. การบริการ การป้องกันดูแลสุขภาพเบื้องต้น จะมีอาสาสมัครดูแลอย่างใกล้ชิด

มิติทางด้านจิตใจ

1. พัฒนาครอบครัว เน้นการเรียนรู้ของคนสามวัย เด็กเยาวชน วัยกลางคน และผู้สูงอายุ จัดให้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

2. พัฒนาวิถีชุมชน มีตั้งแต่การดำรงชีวิตในระดับครอบครัว การประกอบอาชีพ การละเล่นพื้นบ้าน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

3. การสืบสานภูมิปัญญา พัฒนาภูมิปัญญาดั้งเดิม ให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นำไปสู่การเป็นสินค้าส่งออก และรายได้ที่ยั่งยืน ชุมชนเกิดความภูมิใจและสามัคคี

มิติทางสังคม

1. การสร้างคุณธรรม เป็นหน้าที่ของระบบการบริหารชุมชน ในการสร้างศูนย์กลางและเครือข่ายต่างๆ เพื่อถ่ายทอดข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น ก่อให้เกิดการเรียนรู้

2. อาชีพ มีการเกษตรเป็นหลัก ปลูกพืชผัก หัตถกรรม โดยจะส่งเสริมอาชีพเหล่านี้ เพื่อลดแรงงานหนุ่มสาวที่นิยมมุ่งหน้าเข้ากรุง

มิติทางปัญญา

1. การแก้ปัญหาหาเสพติด ยืดการแสดง ยืดเวทวิวัฒนาการ
ยืดเวลาที่การเรียนรู้ ให้ทุกกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน

2. การสร้างสัมพันธ์ในชุมชน มีศูนย์ข้อมูลชุมชน เวทีเรียนรู้
แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน

ทั้งนี้ทั้งนั้น ต้องใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา
เพราะทุกวันนี้ชาวบ้านยังมีทุกข์ ยังมีปัญหาด้านคุณภาพชีวิตด้าน
ต่าง ๆ จนนำไปสู่ความยากจน หนี้สิน ทรัพยากรเสื่อมโทรม

อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดจากการนำแผนชุมชนมาใช้ มีให้
เห็นเป็นรูปธรรมอยู่ 3 ด้าน

1. เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง คนมีทุกข์เอาทุกข์
มาร่วมแก้ เอาสิ่งดีมาขยายร่วมกัน โดยใช้หลักการพึ่งพาภายใน
มากกว่าภายนอก ถ้าเกินกำลัง จึงจะขอรับสนับสนุนการบูรณาการ
จากชุมชน

2. เกิดผลในเชิงของรูปธรรม ถือเป็นหัวใจของพื้นที่ดำเนินการ
การแผนชุมชน เพราะแผนชุมชนนำไปสู่การถ่ายทอด ขยายผล
และช่วยเหลือเกื้อกูลในพื้นที่ต่อไป

ทิศทางในการแก้ปัญหาจริง ๆ จะต้องเริ่มด้วยยุทธศาสตร์
ในระดับครอบครัว หมู่บ้าน จึงจะนำไปสู่การบูรณาการของตำบล
ที่เรียกว่า ‘แผนแม่บทตำบล’ และนำไปสู่การบูรณาการในระดับ
ท้องถิ่นตั้งแต่อำเภอ ส่วนราชการ และองค์กรต่าง ๆ

ผู้ประสานงานแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค

ตัวแทนจาก จังหวัดพัทลุง

กรณีศึกษา ตำบลลำสินธุ์ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

ตำบลลำสินธุ์ มีความเป็นมาในช่วงที่เกิดความแตกแยกทางความคิดระหว่างภาคประชาชนกับรัฐบาลในอดีต สมัยคอมมิวนิสต์ คนลำสินธุ์โดนฆ่าจำนวนมาก จากลักษณะนี้จึงทำให้คนลำสินธุ์พยายามหาทางที่จะอยู่รอดเป็นที่ตั้ง

เพราะฉะนั้นความเป็นปึกแผ่นของตำบลลำสินธุ์ เริ่มต้นขึ้นจากการประสบปัญหาต่างๆ จึงจำเป็นต้องหาวิธีการจัดการตำบลนี้อย่างเป็นรูปเป็นร่างให้ได้ แต่รูปแบบที่ผ่านๆ มา ไม่ชัดเจนนัก และเมื่อการส่งเสริมการจัดแผนแม่บทชุมชนเข้าไปในพื้นที่ ชุมชนลำสินธุ์ขานรับทันที เพราะมีความต้องการอยู่แล้ว

ผู้นำที่เป็นคนรุ่นใหม่มีความสามัคคีเป็นทุนเดิม และมีจุดหมายที่จะพัฒนาหมู่บ้าน เมื่อแนวคิดนี้เข้ามา จึงประสบความสำเร็จโดยเกิดกิจกรรมต่างๆ ตามแผนแม่บทชุมชน เช่น การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ได้เห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อย แล้วนำไปแก้ไข พัฒนา จนออกมาเป็นแผนแม่บทพัฒนาชุมชน 6 แผน อาทิ

- 1.แผนพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน มีการตั้งกองทุนเพื่อการพัฒนา จากการรวมตัวของกองทุนย่อยต่างๆ ในท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดหลักว่า เงินไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุด แต่เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการพัฒนา

- 2.แผนงานการจัดการผลผลิตและการตลาด เพราะตำบลลำสินธุ์มีผลไม่มาก ทำให้ประสบปัญหาราคาคตกต่ำ แต่ที่ผ่านมาชาวบ้านสามารถจัดการกันตัวเอง โดยการปรับปรุงคุณภาพผลไม้

ตั้งโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพ และเมื่อผลไม่มีคุณภาพ ก็จัดการเรื่องตลาดโดยประสานงานกับหน่วยงานที่ดำเนินการให้โดยตรง ปัญหาราคาพืชผลตกต่ำจึงเบาบางไป ขณะเดียวกันเงินในส่วนนี้ก็นำไปสมทบกับกองทุนกลางของตำบล เพื่อนำไปใช้ในการจัดการและรักษาคุณภาพผลผลิตต่อไป

3.แผนงานสนับสนุนผู้ด้อยโอกาส ที่ตำบลลำสินธุ์ ถือหลักการให้ทุกอย่างแต่ไม่ฟรี เช่น ให้กู้โดยปลอดดอกเบี้ย โดยกองทุนเพื่อสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสนี้ ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.)

ทุกแผนกิจกรรมของตำบลลำสินธุ์ จะต้องมีงบประมาณเป็นกองทุนรองรับไว้ ซึ่งจะทำให้ดำเนินงานไปได้แบบพึ่งตัวเอง

ปัจจัยที่ส่งเสริมตำบลลำสินธุ์ ทำแผนแม่บทชุมชนได้สำเร็จมีดังนี้

1.มีกลุ่มองค์กรของประชาชนที่ทำงานอยู่แล้ว ก่อนแผนแม่บทชุมชนจะเข้ามาดำเนินการ

2.เป็นพื้นที่ที่เคยมีปัญหาทางความคิดแตกต่าง ทำให้คนพร้อมหาทางออกและจัดการตัวเอง

3.การดำเนินงานของคณะทำงานจะใช้วิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นเครือญาติมาเคลื่อนไหว และต่อยอดในส่วนที่เป็นวิถีชีวิตเดิมอยู่แล้วไม่เอาสิ่งใหม่เข้าไป ชาวบ้านจึงรับได้ทันที

4.มีปัจจัยทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์

ผลที่เกิดหลังจากนั้น คือ

1.คนในตำบลรู้จักตัวเอง และพัฒนาตัวเองตามขบวนการกิจกรรมต่างๆ ของตำบลลำสินธุ์ มีจำนวนผู้เข้าร่วมมากขึ้น

2.ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมากขึ้น คุณภาพชีวิตของประชาชนก็ดีขึ้น ธรรมชาติได้รับการฟื้นฟูจากชุมชน

3.เกิดวิสาหกิจชุมชนระดับหมู่บ้านตามฐานทรัพยากรและศักยภาพ คำว่าวิสาหกิจของ ตำบลลำสินธุ์ จะไม่เน้นในเชิงธุรกิจ

แต่จะเน้นการแลกเปลี่ยน และพึ่งพาอาศัยกัน

4. เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด ตำบลลำสินธุ์ถูกใช้เป็นที่วิจัยและฝึกงานของนักศึกษา จากสถาบัน การศึกษาใกล้เคียง

โดยสรุปแล้ว ในแผนแม่บทชุมชนของตำบลลำสินธุ์ ภาครัฐ เป็นเพียงผู้หนุนเสริม และตัวชาวบ้านเป็นฝ่ายปฏิบัติการหลัก กำหนด บทบาทและความต้องการของตัวเอง

แก้ว สังข์ชู

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

สิ่งที่คนพัทลุงภูมิใจมากที่สุด คือการคัดค้านร้านค้าปลีกที่ จะลงในพัทลุง โดยใช้เครื่องมือที่มีคือ วิทยู อสมท. โดยเครือข่าย ศูนย์ประสานงานฯ ทำหนังสือไปขอออกรายการ 3 วัน โดยมี ใจความสำคัญว่า ชาวบ้านไม่ได้บอกว่าให้สร้างหรือไม่สร้าง แต่ใช้แกนนำของจังหวัดเป็นคนพูดผ่านรายการว่า ถ้าร้านค้าปลีก มาอยู่ในพัทลุง คนพัทลุงจะได้อะไร แล้วเปิดสายให้คนโทรศัพท์ เข้าไป

วันแรกเราพบว่า มีคนให้สร้าง 70 เปอร์เซ็นต์ คนไม่ให้ สร้าง 30 เปอร์เซ็นต์ วันที่ 2 แบ่งกันไปข้างละ 50 เปอร์เซ็นต์ มา ถึงวันที่ 3 คนไม่ให้สร้างเพิ่มเป็น 70 เปอร์เซ็นต์ เหลือคนให้สร้าง เพียง 30 เปอร์เซ็นต์ เราจึงเอาข้อมูลเหล่านี้ไปให้กับจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร องค์การบริหารส่วนจังหวัด และหนังสือ-พิมพ์ท้องถิ่น ออกข่าวพร้อมกันไป

ตั้งแต่วันนั้นถึงวันนี้ถือว่าชนะไปแล้วระดับหนึ่ง และนี่คือ การต่อสู้ที่คนพัทลุงภูมิใจโดยไม่มี การบาดเจ็บซึ่งกันและกัน เพราะ

เราดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการ มากไปกว่านั้น เพราะเรามีการจัดตั้งแกนนำทุกระดับ ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และคนเหล่านี้ ที่ทำให้แต่ละกระบวนการต่อสู้เข้มแข็งและเต็มไปด้วยอำนาจต่อรอง

ทั้งนี้หัวใจของแผนชุมชนมีทั้งหมด 3 หลัก คือ

1.ตัวข้อมูล หัวใจสำคัญอันต่อยอดไปถึงกิจกรรม การจัดการ และการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการ

2.การมีส่วนร่วม จัดตั้งเวทีให้ทุกระดับเข้ามาพูดคุยและรับฟังซึ่งกันและกัน นำไปสู่การวางยุทธศาสตร์ร่วมกัน

3.แปลงไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา โดยเอาทั้งข้อมูลและการมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือสำคัญ ทั้งนี้ทั้งนั้น ทุกฝ่ายต้องมีความเชื่อมั่นหรือศรัทธา และต้องมียุทธศาสตร์ความรู้เชิงวิชาการเข้ามาสนับสนุนให้กลไกทำงานต่อไปในระดับมหภาคได้

เป้าหมายการทำแผนชุมชน ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหา 2 เรื่องหลัก

1.แก้ปัญหาสังคมแล้วลดปัญหาความยากจน

2.เชื่อมโยงทุกกลุ่มเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน แล้วเกิดความสมานฉันท์ ไม่ใช่ฉันกันสมาน เพราะตัวคำว่าสมานฉันท์

หากสิ่งที่เครือข่ายแผนแม่บทยังขาดคือ ทรัพยากร ชุดองค์ความรู้เชิงหลักวิชาการในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน

ฝ่ายที่ทำหน้าที่นี้ได้ดีที่สุดคือภาคชุมชน โดยหน่วยงานภาครัฐทั้งหมดมีหน้าที่เพียงแค่หนุนเสริม ด้านองค์ความรู้ หลักวิชาการบ้าง และงบประมาณ เนื่องจากเครื่องมือเหล่านี้เปรียบเสมือนพาหนะตัวหนึ่ง ที่นำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ในการแก้ปัญหาสังคมลดปัญหาความยากจนภายใต้กระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

ผู้ประสานงานเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ภาคใต้

ทั้งนี้ทั้งนั้น แผนชุมชน จะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่การจัดทำข้อมูลและการมีส่วนร่วม ไปจนถึงการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ เพราะถ้าเราใช้กระบวนการเรียนรู้ จะไม่มีวันตาย เพราะการเรียนรู้ไม่มีวันหยุดนิ่ง แต่จะหมุนไปตามสภาพแวดล้อม แผนแม่บทชุมชนก็ควรยึดหลักกระบวนการเรียนรู้แบบนี้ จึงจะเข้ากันได้กับชุมชนและประสบความสำเร็จ

กล่าวสรุป:
กรณีตัวอย่างระดับตำบล
และร่วมสังเคราะห์

โดย

ดร.วณี ปิ่นประทีป

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

จาก 3 พื้นที่ตัวอย่าง ตำบลศรีษะเกษ ตำบลบางเจ้าฉ่า และตำบลลำสินธุ์ สรุปประเด็นหลัก ๆ ได้ 3 เรื่อง

1. มีรูปธรรมของการที่จะพัฒนานโยบายสาธารณะที่อยู่ในระดับตำบลหรือในระดับพื้นที่

1.1 การที่ชาวบ้านมากำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ของคนในชุมชน ถือเป็นตัวอย่างของการไม่ต้องรอให้ใครมาประกาศนโยบาย แต่หมู่บ้านมีนโยบายชัดเจน มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน ทุกคนต้องทำตาม อันนี้เป็นรูปธรรมที่สุด

1.2 การผลักดันให้แผนชุมชนเข้าไปอยู่ในแผนตำบล และเข้าไปอยู่ในแผนของ อบต. อันนี้สะท้อนถึงความยั่งยืนและการมีงบประมาณที่ชัดเจนในการสนับสนุนการทำงานของคนในชุมชน

1.3 เรื่องการจัดการข้อมูล และใช้ประโยชน์จากข้อมูลเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนอย่างเป็นรูปธรรม ข้อนี้เป็นสิ่งที่ทุกพื้นที่พยายามทำกันอยู่

1.4 ความพยายามที่จะรวบรวมความคิดเห็นของผู้คนจนสามารถคัดค้านทุนข้ามชาติที่จะเข้ามาในพื้นที่ ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ที่คาดไม่ถึงว่าการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อจัดทำแผนชุมชนขนาดเล็ก สามารถใช้เครื่องมือตัวนี้ในการคัดค้านหรือผลักดันเรื่องที่มีผลกระทบต่อชุมชนในระดับมหาดลได้

2. ปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ มีด้วยกัน 4 ปัจจัย ดังนี้

2.1 ผู้นำชุมชน นอกจากจะต้องมีบารมีแล้ว ต้องมีใจ

เกาะติดเรื่องแผนชุมชน และมีความเป็นอิสระในการทำงาน สังเกตได้ว่าผู้นำที่มีบารมีหลาย ๆ ท่าน ไม่ได้ลงสมัคร ส.ส. ส.ว. แม้จะมีคนมาติดต่อ แต่ในทางปฏิบัติ เขาก็ทุ่มเททำงานเรื่องนี้ด้วยความเป็นอิสระ ทำให้สามารถประสานเชื่อมโยงกับกลุ่มคนต่าง ๆ ได้

2.2 การพัฒนาศักยภาพของทีมงานต่าง ๆ ที่จะต้องขับเคลื่อนร่วมกัน อันนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญ เพราะผู้นำไม่มีทางทำได้เพียงคนเดียว

2.3 ความต่อเนื่องของการทำงาน กำหนดนครใช้เวลา 7 ปี แต่ละคนต้องลงแรงกันไม่ต่ำกว่า 5-7 ปี กว่าจะมาถึงวันนี้ การทำงานอย่างต่อเนื่องในที่นี้ ไม่ใช่ทำปีเว้นปี ระยะเวลาตรงนี้จึงมีความสำคัญมาก

2.4 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ

3. ข้อสังเกตของการที่จะขยายผลเรื่องการทำแผนชุมชน

3.1 การใช้แผนแม่บทชุมชนจะต้องเน้นในคุณภาพ และไม่เน้นเชิงปริมาณ ที่สำคัญต้องใช้ให้ครบทุกขั้นตอน

3.2 จะต้องทำเรื่องกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยต้องทำให้เป็นวิถีชีวิตของชุมชนและเป็นธรรมชาติ อย่าให้มีความรู้สึกว่าคุณบังคับ เพราะต้องเป็นไปตาม 3 หัวใจสำคัญ ของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน อันได้แก่ ข้อมูล กระบวนการมีส่วนร่วม และนำไปสู่การปฏิบัติ เพราะฉะนั้นถ้าชาวบ้านรู้สึกว่าถูกบังคับ จะไม่เป็นธรรมชาติ นำไปสู่ความรู้สึกของการไม่มีส่วนร่วม

3.3 หน่วยงานของรัฐหรือนักวิชาการของพื้นที่ควรจะเข้าไปสนับสนุนในเชิงวิชาการ ส่วนนี้สอดคล้องกับแนวคิดของคุณหมอประเวศที่อยากเห็น ‘1 จังหวัด 1 มหาวิทยาลัย’ เพราะคุณหมออยากเห็นความร่วมมือของนักวิชาการที่ควรจะออกจากรั้วมหาวิทยาลัย แล้วเข้าไปช่วยชุมชนทำงานเชิงวิชาการ

3.4 เครื่องมือทุกอย่างที่นำไปใช้ในชุมชน เป้าหมายสุดท้ายคือสร้างความสุขให้กับคนในชุมชน ขณะนี้มีเครื่องมือหลายอย่าง แผนชุมชนถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง บางพื้นที่จะเป็นในรูปแบบ

กองทุนสวัสดิการชุมชน บางพื้นที่ก็ออกมาในรูปของกลุ่มออมทรัพย์
เราจะให้เกียรติกับทุกเครื่องมือที่ชุมชนคิดขึ้นมา

กล่าวปิดการประชุมโดย

กำนันสมคิด สิริวัฒนากุล

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

ในฐานะที่เป็นเครือข่ายแผนชุมชน 4 ภาค เป็นภาคประชาชน ผมอยากบอกว่า ทางเดินของชีวิต มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป แต่ว่าการดำรงอยู่ของพวกเรา มีความหมายยิ่งนัก ผมคิดว่าการสร้างสรรค์โลกนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เราต้องทำ และ 2 วันที่ผ่านมาเราได้ทำอย่างเต็มที่ จนเกิดผลดีอย่างที่ได้สรุปกัน ซึ่งผลดีอันนี้จะส่งให้เราได้ทำดียิ่งๆ ขึ้นไป ขอขอบคุณครับ